HIND 20 KOP.
78175

'76 "LOOMINGU" RAAMATUKOGU 30 31

VILLY SØRENSEN

KUMMALISED LOOD

VILLY SØRENSEN

KUMMALISED LOOD

Taani keelest tõlkinud
Ülev Aaloe

30/31

«LOOMINGU» RAAMATUKOGU
1976

Kirjastus
«PERIOODIKA»
Tallinn

T (Taani)
S 98

Tõlgitud väljaannetest

Villy Sørensen
SÆRE HISTORIER
Gyldendal
[1974]

Villy Sørensen
UFARLIGE HISTORIER
Gyldendal
[1973]

Villy Sørensen
FORMYNDERFORTÆLLINGER
Gyldendal
[1964]

Novellil on taani kirjanduses rikkad traditsioonid. Enamik 19. ja 20. sajandi silmapaistvaid taani kirjanikke, olgu siis tegemist romanistide, poeetide või dramaturgidega, on viljelnud ka novelli. Ja vähemasti Skandinaaviamaades pole novelližanr kusagil mujal sedavõrd populaarne kui Taanis. Novellikogud kuuluvad menukaimate raamatute hulka, kodumaiseid tagasivaatelisi novelliantoloogiaid trükitakse pea igal aastal, lisaks ilmub rohkesti novelle ajakirjades ja ajalehtede pühapäevalisades. Eriti silmatorkav on novelli õitseng olnud Teise maailmasõja järgsetel aastakümnetel, mil romaanižanris valitses mõõnaperiood. ««Loomingu» Raamatukogu» vahendusel on olnud võimalik tutvuda nii mõnegi taani novelli suurkujuga: H. C. Branneri, W. Heineseni, T. Ditlevseni ja teistega. Need nimed seostuvad siiski ennekõike 40. ja 50. aastatega.

Praeguses taani novellis võib üldjoontes täheldada kahte peasuunda: esiteks fantastiline žanr, mille loojaks loetakse Villy Sorenseni ja mida iseloomustab groteskete allegooriliste motiivide kasutamine, kindel sümboliinventar, omad pisiabsurdsused. Teiseks psühholoogiline realism, mille tüüpilised jooned on filmilik ülesehitus ja igapäevase kõnekeele rohke kasutamine. Mõlemas suunas elavad aga edasi taani novellile igiomased inimlikkus, soojus ja huumor.

Villy Sorensen (sündinud 1929 Kopenhaagenis) — novellist, esseist, Taani Akadeemia liige — on mitme taani kirjanduse suure traditsiooni jätkaja. Ta arendab edasi H. C. Anderseni näiliselt naiivse ja vahel ka allegoorilise muinasjutu traditsiooni, mida Karen Blixen oma romantiliste jutustuste ja fantastiliste novellidega täiendas peene rafineeritusega ja millele Sørensen omalt poolt on lisanud veel unenäolikkust ning teravast ajatunnetusest tingitud ängi. Samas jätkab Villy Sørensen Søren Kierkegaard'i traditsiooni, kelle filosoofiast ta on leidnud nii esteetilise meetodi kui ka keele, mille abil väljendada oma ühiskonnanägemust ja juurelda üksikisiku situatsiooni üle heaoluühiskonnas.

Villy Sorenseni debüütkogu «Kummalised lood» (Sære historier, *1953) tähendas taani modernismi sündi, viimaste*

aastakümnete taani kirjanduselus on Sørensen üheks kesksemaks kujuks, kelle ümber on võrsunud terve koolkond. Sørenseni puhul tuleb siiski terminisse «modernism» suhtuda teatud reservatsiooniga. Tema teoste sündmustik areneb küll harva realistlikus argimaailmas, ent kõik toimuv on loogiliselt seostatav ja kergesti jälgitav. Kuivõrd Sørensen oma loominguga osaleb ideediskussioonis, on tema loodud maailm loomulikult konstrueeritult intellektuaalne. Aga tema novelle kannavad rohkem edasi sündmused kui meeleolud.

Sørenseni esikkogust on käesolevasse valimikku võetud «Tiigrid». «Tiigrite» puhul leiame sarnasust Ionesco «Ninasarvikuga», Sørensen käsitleb aga oma teemat suurema konkreetsusega. «Tiigrid» — nagu mitmed teisedki Sørenseni jutud — on omapärane parafraas maailmakirjandusest ja folkloorist tuntud motiividele: loo peakangelane Fif on Sørenseni Faust, kes loomaaia direktori abiga (Mefistofeles), talle omapoolseid vastuteeneid osutades, tiigriprobleemile lahenduse leiab. Nagu rotipüüdjal Hamelnist õnnestub tal inimesi kimbutama hakanud tiigrid loomaaeda meelitada. Aga seegi pole lõplik lahendus. Tiiger on midagi, millele me peame ligemale pääsema, probleem, mis jääb meile ette mingi eesmärgini jõudmisel (kas või sahvrisse minekul). Alles siis, kui me hakkame nagu Grethe (vrd. Margareta!) tiigrit iseenesestmõistetavana võtma, alles siis laheneb probleem.

Samasugust nimedega mängimist võib leida ka käesoleva valimiku viimases jutus «Lugu klaasist». Nimed viitavad siin sugulusele H. C. Anderseni 1840. aastail kirjutatud «Lumekuningannaga». Andersenil on peategelasteks Kaj ja Gerda, Sørensenil Gert ja Kaja. Anderseni kurja nõia valmistatud peeglis peegeldub kõik moonutatud, värdjalikul kujul. Sørenseni vana meister leiutab klaasi, mille läbi kõik halb paistab heana.

Sørenseni lood on muinasjutud täiskasvanuile, meie aja muinasjutud, kus näilise süütuse varjus pesitsevad rahutust tekitavad tänapäevaprobleemid. Selles suhtes on küllaltki paljuütlev Sørenseni teise novellikogu «Ohutud lood» (Ufarlige historier, 1955) motoks valitud Aristotelese sentents: «Kohutav on huvitav, kui see pole ohtlik». Sellest kogust on jutt «Kaupmees».

Sügisel 1964 andis V. Sørensen välja oma kolmanda ja seni viimase ilukirjandusliku teose, novellikogu «Eest-

kostjalood» (Formynderfortællinger), kus ilmus «Lugu klaasist». Arutledes oma esseedes heaoluriigi probleemi üle, lahkab Sørensen küsimust võimust ja kuuletumisest, mõjutamisvahenditest ja õigusest neid kasutada. Sama teema lööb läbi ka «Eestkostjalugudes»: need, kellele on usaldatud eestkoste või võim, pole kunagi võimelised tunnistama oma eestkostealuste küpsust, eestkostja samastab aga väärtusliku maailma ja mõtteka poliitika sellega, mis tema enda juhatuse all sünnib, olgu see kui tahes juhuslik ja tuim. Võim korrumpeerib.

Sørenseni novelle on tõlgitud paljudesse keeltesse, suure tunnustuse on ta leidnud ka seitsme esseekogu autorina: esseeloomingu eest anti Sørensenile 1962. a. Taani Akadeemia suur auhind ja kümme aastat hiljem Põhjamaade kirjandusauhind. Ta on kirjutanud esseid H. C. Andersenist ja S. Kierkegaard'ist, Thomas Mannist, Hermann Brochist, Nietzschest, Schopenhauerist ja Kafkast. Sørensen on vastu ühekülgsusele, mis sunnib inimesi valima individualismi või sotsiaalse aktiivsuse vahel, aktsepteerima osa tõde ja välistama selle juurde kuuluva, tõmbama rangeid piire intellektuaalse ja tundeelu vahele. Sørensen püüab dialektikuna sageli kujutada ühe ja sama probleemi mitut tahku. Sotsiaalsetelt ja poliitilistelt vaadetelt kuulub ta pahempoolsete hulka ning on lähedalt seotud Sotsialistliku Rahvaparteiga. Sørenseni esseistikat kandvad mõtted on olulised tema novellide mõistmisel. Kuna valitseb tendents demokraatia nimel puudusi või ebameeldivusi varjata, peab Sørenseni arvates kunstnik (ükskõik mis alal ta tegutseb) olema reetur. Kunstnik peab edasi andma ühiskonnas leiduvat hirmu ja ängi. «Me oleme väga mugavad ja tavapsühholoogia abiga vaatleme igasugust hirmu ja ängi kui haiglaslikku, samal ajal kui ängistus võib olla ka tunnistuseks, et inimene on säilitanud terve suhtumise tegelikkusse. Sest kui tõelus on meile vaenulik, on loomulikult ainuõige suhtuda sellisesse tõelusse ängistusega. Heaolu ei pea põrmugi olema elu mõtteks, see on lihtsalt enim, mida üks riik võib pakkuda . . . Ei tohi samastada inimese piire riigi piiridega!» hoiatab Sørensen.

Filosoofid ja kirjanikud, keda Sørensen käsitleb oma esseedes, samuti nagu tema jutud, on näiliselt üpris erinevad, aga tegelikult üksteisega märksa lähemalt seotud,

kui võiks arvata. Sørenseni stiil on mänglev ja rütmiline, selle lahutamatuks koostisosaks on huumor. Ka oma kõige süngemates lugudes jääb Sørensenil ruumi süütuks lõbutsemiseks. Kui teinekord loo didaktilisus hakkab liiga selgelt välja paistma, hiilib Sørensen ohust mööda sellega, et muudab loo varjamatult vesteliseks, kergeks. Ta kasutab oskuslikult neid mänguvõimalusi, mida taani keel pakub ja millele pole tõlkes kahjuks alati võimalik võrdväärseid vasteid leida. Nalja nalja pärast esineb Sørensenil siiski vähe ja tavaliselt viivad autori sõnamängud mõtet edasi. Üheks väljendusvahendiks, kus ta end kodus tunneb, on iroonia.

Vaatamata teravale ühiskonnakriitilisele hoiakule ja ängile, mida «heaoluühiskond» temas tekitab, pole Sørensen pessimist. «Heaoluriik ei loo ega hukuta inimese vaimuelu. Ainult et kui inimesed hoiavad eemale sotsiaalsetest probleemidest, suurenevad nende võimalused avastada enda jaoks olemuslikku, samas aga ka võimalused kõikidest probleemidest kõrvale jääda.» — Esseekogu «Ei — ega» (Hverken — eller, *1961). Kõik oleneb inimestest. Sørenseni viimases jutukogus «Eestkostjalood» lõpeb novell «Lugu tulevikust» optimistlikult. Kõige rohkem peame kartma rumalust. Tarvitseb meil vaid selgusele jõuda vabaduse võimalikkuses, mõistame kohe, et ühiskondki luuakse enne kõike inimeste poolt, ja neid on võimalik mõjutada.*

Ü. A.

TIIGRID

I

Veidi aega pärast seda, kui vennad olid kodunt lahkunud, said nad mõlemad neist mahajäänud emalt üheaegselt telegrammi, kus seisis: «Tulge kohe koju, tiiger köögis.»

Kuna ei vanem vend Steen ega noorem vend Fif ei elanud samas maailma kandis, polnud neil võimalik telegrammi sõnastust arutada, aga nad ei kahelnud, et nüüd oli ema hoopis segaseks läinud, ja mõlemad kiirustasid nii kähku koju, et üks ei jõudnud pärale enne teist. Ühel ajal astusid nad sisse väravakesest, mis oli nii vana, et seisis kinni vaid terastraadijupiga aia külge seotuna, nüüd harutasid nad traadi lahti ja seisid veidi aja pärast aias. Punase majani viivat teerada ääristasid lavendlid nagu sinises univormis tikksirged tinasõdurid ja valvasid roose, mis ühtaegu vooruslikult ja naiselikult tuules õõtsusid.

Nende käed haarasid sama koputi järele, sest üks seal ainult oligi, ja nad lasksid sel säärase kõlksuga vastu ust langeda, et see tõi meelde nukra matusekella. Kui heli oli vaibunud ja kõik oli nii vaikne, et mesilaste sumin lavendlites äikesena kõlas, kuulsid nad hirmunud ema häält:

«Kes seal on?»

«Meie,» vastasid nad ühel häälel, ja rohkem polnud neil vaja vastata, uks avanes, lävel seisis ema ja nad nägid, et ta oli praeguse hetkeni jõudmiseks kauem teel olnud, kui nende viimasest kohtumisest oli aega kulunud. Ta juuksed olid ikka olnud pruunid, ainult kõige vanematel olid olnud hallid otsad, nüüd olid juuksed äkki valged. Vanasti olid ta silmad sinised, nüüd oli värv ära uhutud, nad olid hallid. Ja nägu oli kortsuline ja kaunist punast, mis vanadel naiste põskedel on sageli tunnistuseks nende tunnevate naiste põskedel on sageli tunnistuseks nende tunderikkast neiueast, olid näo kõhnuse tõttu jäänud vaid punased jutid. Ta vahtis üksisilmi nende selja taha, nagu kartes, et seal varitsevad metsloomad, alles siis vaatas ta neile otsa, ise pisarais, mis paistsid läbi, nii et silmad olid näha, ja ütles:

«Kui kõhnaks te küll olete jäänud! Ja ma ei saa teile köögis istuva tiigri pärast süüagi pakkuda.»

Vendade huuled värahtasid ja seepärast ei saanud nad sõnagi suust. Isa tuli neile vastu, entsüklopeedia köide ühes käes, teise ulatas ta poegadele, nad surusid seda kerge hämminguga, sest see oli vana tervitamisviis, mis võttis liiga palju aega ja mida noorem põlvkond enam ei kasutanud. Ka isa oli kõhnaks jäänud, tema nägu polnud siiski nõnda kortsuline, ainult siit-sealt kipras, nii et ta nägi välja nagu palju kogenud ja üsna haritud mees.

Ema võttis võrdse õrnusega mõlemalt pojalt mantli seljast, nad ise läksid isa järel elutuppa.

«Te ju teate, emale tulevad pähe ainult tema enda mõtted, mitte kunagi minu omad,» ütles isa ja ohkas. «Me ei saa enam üldse süüa, sest ema ütleb, et köögis istub tiiger. Loomulikult tahaksin ma sinna minna ning tiigri minema ajada, aga ta on ukse lukku keeranud ja võtme ära peitnud. Nüüd ma istun ja loen entsüklopeediast tiigrite kohta, seal on muidu palju kirjas, aga ei sõnagi sellest, et nad köögis elavad.»

«Mina pole samuti seda kunagi varem näinud,» möönis ema, kes oli kuulnud, mida isa ütles, sest ta oli tuppa tulnud. «See oli möödunud laupäeval, keedetud vasikaliha oli kausiga köögilaual, ma läksin seda võtma — ja äkki istus seal tiiger keset tuba ja möirgas nagu lõvi. Kasi minema, ütlesin mina, muidu oled paha, aga uskuge või mitte, tiiger tuli omal neljal jalal minu poole ja urises nii, et ma pidin välja jooksma ja ukse lukku keerama!»

«Kas te siis pärast seda pole köögis käinud?» küsisid pojad kumbki omast, aga just nagu ühest suust.

«Ei, me ei saa ju sinna minna, senikaua kui ta seal istub.»

«Aga kust te teate, et ta köögis on, kui te seal pärast pole enam käinud?»

«No seda pole küll enne kuuldud, et tiigrid läbi lukus ukse käiksid. Ja siis oleksime seda ju kuulnud.»

«See võis ka nägemus olla,» ütles Steen. «Lambi kollane valgus ja sinna juurde lambi heidetud mustad varjud võivad peaaegu nagu tiigrinahk välja näha.»

«Noh, kui te mind ei usu, võite ise sinna vaatama minna,» ütles ema nuttes.

«No mida siis mina kogu aeg räägin,» ütles isa, ja kõik kohal viibivad mehed olid valmis kööki minema.

«Ei,» karjatas ema hirmunult, «ega ma seda siis nii ei mõelnud!»

Aga Steen, kes oli teadlane, pani oma troopikakiivri pähe ja võttis revolvri kätte ning pärast pikemat nõupidamist andis ema talle lõpuks võtme ja loa köögiuks lahti keerata, siiski vaid sel tingimusel, et Fif, kel õigupoolest polnud sellist ühiskondlikku positsiooni, mis ühele tiigrile oleks võinud imponeerida, hoiab end ettevaatuse mõttes tahapoole. Esimene, mis aegamisi avatavast köögiuksest sisenes, oli laetud revolver, kohe seejärel järgnes Steen troopikakiivriga, isa oma kõige vanema löögiks tõstetud jalutuskepiga, Fif, silmad pungis, ja ema, Fifi käest kinni hoides.

Põrandal lesis hiiglasuur tiiger ja tukkus. Loomulikult oli vaatepilt kohutav, ei aidanud seegi, et tiigri hingeõhk pani ta vurrukarvad hõljuma nagu ujedad rohulibled tuules. Steen sihtis revolvriga tiigrile südamesse, sest ta teadis, kus see asub, ehkki seda polnud näha, ta tahtis tiigrit une pealt maha lasta, aga õnnetuseks ärkas loom paugu peale üles, ajas end neljale jalale püsti, enne küll kahele esimesele, ja ahmis endasse nii palju õhku, et see kokkulitsutult tiigri võimsas hingetorus karjeks muutus. Ta suunas oma väikesed heledad silmad sissetungijate poole, ja tuli jääkülma sumuse õhtu tunne, mil tuhisev tuul juuksed turri ajab.

«Kummaline,» ütles Steen ja kaalus revolvrit käes, «selle revolvriga olen ma paksunahalise ninasarviku maha lasknud. On see üldse tavaline tiiger?»

«Kas võiks arvata,» pobises Fif, kes oli Steenist veidi noorem, «et see on nõiutud prints?»

Ja sel ajal kui ema teda käest sikutas ja anus kõiki välja tulema ja ust uuesti lukku keerama, vaatas ta tiigrit, kuni talle ähmaselt meenus, kuidas ta lapsena sellesama linna loomaaias tiigripuuri ees oli seisnud ja tiigriga vastust saamata rääkinud, talle silma teinud, suutmata tiigri põrnitsevatesse silmadesse usaldust tuua, isegi möiratanud, et teha end mõistetavaks looma enda keeles. Aga tiiger oli lõpuni ükskõikseks jäänud ja Fif oli oma vähestest eluaastatest hoolimata nutnud nagu ärapõlatud kosilane ja pidanud elu suurimaks õnneks saada see tiiger endale mänguseltsiliseks. Unes oli ta temaga mänginud, temaga müranud — ja nüüd, kus taas tiigriga silmitsi seistes see kõik talle meenus, läks Fifi süda raskeks, hak-

kas kõvasti peksma, ja ta tundis, et peab tiigri heaks midagi ette võtma.

«Aga äkki on tal nälg,» ütles Fif ja astus sammu tiigri poole, kuid et ema ikka veel tal ühest käest kinni hoidis, oli ta sunnitud tiigri poole sirutama teise käe.

«Vaata ette,» hüüdis isa, «tiiger võib väga hästi hammustada!»

«Kui me talle süüa ei anna, võib ta meid nahka pista,» vastas Fif, ja kui Steen kinnituseks noogutas, võttis ta köögilaualt vasikalihakäntsaka ja sirutas selle tiigri poole. Too vahtis talle külmade silmade nagu kahe jäätükiga näkku, Fifi käsi hakkas värisema ja pillas vasikaliha maha, aga tiigri helepunased lõuad napsasid lihatüki osavalt õhust ja hävitasid selle pikema jututa. Ja otsekui märgiks, et tal pole kõht veel täis, sirutas tiiger oma koonu Fifi käe poole, käsi kahmas kärmelt veel ühe käntsaka ja selle saatus oli täpselt sama. Alles kolmandaks korraks oli Fifil tiigri vastu nii palju usaldust, et ta suutis loomale ulatada vasikaliha maha pillamata.

«Jäta juba,» hüüdis ema, «ta pistab ju kogu vasikaliha kinni.»

«Vasikalihast pole lugu,» lausus isa, «kui me ainult ise terveks jääme.»

Steen seisis, revolver endistviisi tiigri poole suunatud, vaevalt küll tulistamiseks, pigem hirmutamiseks, sest võis arvata, et kuulid ei teinud sellele tiigrile midagi. Fif vaatas pärani silmi, kuidas kauss tühjenes, praegu olid ainult kartulid järel, ja lähema tuleviku suhtes polnud see just hea enne, et tiiger oma suurt kirjut nina krimpsutas, enne kui hambad nimetatud toidu sisse lõi. Kui kõik oli otsas ja tiiger polnud veel ikka kõhtu täis saanud, sest ealeski pole üks tiiger keedetud vasikalihast kõhtu täis saanud, kerkis küsimus, kelle ta nüüd esimesena nahka pistab.

«Ega kõik tiigrid inimesi söögi,» ütles Steen, kes ilmselt selle asja üle juurdleski, «ainult inimsööjatiigrid söövad.»

«Mille järgi on võimalik aru saada, et see tiiger pole inimsööjatiiger?» küsis ema.

«Triipude järgi,» vastas Steen, püüdes ema rahustada, aga loomulikult on kõik tiigrid triibulised.

Siis ulatas Fif tiigrile viimase kartuli ja pillas ka selle, aga tiiger napsas kartuli õhust. Steen sihtis oma revolvriga tiigrit veel hoolikamalt, isagi tõstis jalutuskepi sellise hooga, et see tema taga peaaegu põrandat puutus

ja emal tuli veidi kõrvale astuda. Aga tiiger, kes kindlasti oma kõhtu polnud täis saanud, limpsas keelega, et soust vurrukarvade külge ei hanguks, pööras neile selja, ja see oli mõnes mõttes rahustav, sest selja tagant vaadates näib isegi suur paks tiiger oma kogu kohta hämmastavalt väike ja lahja. Ja kordagi tagasi vaatamata vilksas tiiger läbi seinas oleva musta augu, mis viis alla keldrisse.

«Oi,» hädaldas ema, «all on kõik meie kompotid.»

«Kompottidest pole lugu,» lausus isa, «kui me aga ise ellu jääme.»

«Hull lugu,» ütlesid mõlemad pojad ja olid täiesti üksmeelsel arvamusel, et midagi tuleb ette võtta. Seniks jäi Steen revolvriga keldriaugu juurde passima, nii et emal avanes lõpuks võimalus köögis süüa teha. Fif saadeti lihakaupmehe juurde nagu kunagi lapsepõlves, sest vaevalt oleks sobinud midagi sahvrist otsima minna.

Kui pere oli söönud ja tiigrile piima valmis pannud, istuti kaua ja arutati, kelle poole pöörduda, et tiigrist lahti saada. Vanemate arvates tuli esmalt mõnele loomakaitseseltsile helistada, aga pojad väitsid, et praegu pole küsimus mitte loomade, vaid inimeste kaitsmises, ja vaevalt on loomakaitseseltsid sellest huvitatud. Nemad oleksid toredat tiigrit pigem loomaaeda pakkunud, aga nad ei teadnud, kas sealt tullakse pakutud loomadele järele või nõutakse, et loomad sinna viidaks, ja sel juhul poleks tiigri kohaletoimetamine mitte üksnes kaunis kulukaks, vaid ka väga tülikaks osutunud, sest loom oli jalgrattakorvis istumiseks liiga suur.

Siis oli isa vana harjumuse järgi raadio uudistesaate lahti keeranud, et kuulata, kas on puhkenud uusi sõdu, aga esimene asi, mida nad oma hämmastuseks diktorilt kuulsid, oli ülimalt aktuaalne sõna:

«TIIGRINUHTLUS.»

Loomulikult teritasid kõik hoolega oma kõrvu, ja pärast seda, kui diktor oli ette lugenud kõik kodu- ja välismaised üksikasjalised ilmateated, said nende kõrvad pingutuse eest teenitud autasu:

«Maa eri rajoonidest teatatakse, et mustade triipudega kollased tiigrid on hiilinud rahumeelsete kodanike majadesse ja peituvad peamiselt keldrites või sahvrites. Kõik on ülimas hämmelduses maa niigi rohke loomastiku ähvardavast suurenemisest, seda enam et loomaaia direktor on raadio uudistesaatele teatanud, et nii kaua kui mäleta-

takse, pole mitte ainuski elus tiiger loomaaiast välja saanud. Kuna põllumajandusministeeriumile ja reale teistele valitsusasutustele esitatakse üha rohkem järelepärimisi selle kohta, kuidas tiigrinuhtlusest edukalt võitu saada, ei saa mainimata jätta, et pole mingit mõtet kasutada rotimürki, sest praegu pole küsimus mitte rottides, vaid tiigrites, ja mingit ametlikku tiigrimürki pole õnnestunud valmistada. Juhul kui keegi soovib lisainformatsiooni, soovitatakse pöörduda kuningliku raamatukogu lugemissaali poole, mis vähese kasutatavuse pärast on esialgu tiigrikongressi residentsiks muudetud. Kõigile enam-vähem arukalt esitatud küsimustele vastatakse seal, niivõrd kui need tiigreid puudutavad ja kui neile üleüldse on võimalik vastata.»

«Sinna me läheme,» ütlesid kaks venda, niipea kui diktor oli käimasolevatele sõdadele üle läinud. Ja Steen pani taas troopikakiivri pähe ning andis isale juhtnööre, kuidas revolvrit peab käsitsema, kui tiiger taas välja ilmub, ja Fif võttis kaasa kolm märkmikku, et oleks piisavalt paberit, et kõiki andmeid mälule toeks üles märkida. Seejärel jätsid nad jumalaga vanematega, kes olid nüüd söönud ja mõnevõrra rahunenud, lubasid varsti tagasi tulla ja astusid külma sumusesse õhtusse, kus tuulepuhang nende juuksed nii turri ajas, et Steen pidi troopikakiivrit kinni hoidma.

II

Saalis oli nii palju inimesi, et neil oli võimalik näha vaid lage ja laes ilutsevaid kroonlühtreid. Kohalolijaist tegi üks suuremat lärmi kui teine, nii et kõige kõvemat häält tegija pidi hõikama, et teistest üle karjuda; ta hõikas välja kummalisi loomanimesid: põhjapõder, öökull ja kapsauss, mispeale üllatunud Steen võttis viisakalt troopikakiivri peast ja küsis esimeselt ettejuhtunult:

«Vabandage, kas see polegi t i i g r i kongress?»

«Eks ikka peaks olema,» vastas esimene ettejuhtunu rahulolevalt, sest tema oli äsja kavatsenud sedasama küsida. Steen ja Fif trügisid ettepoole ja vaikselt see neil ei läinud. Kuna terve põranda ulatuses oli varvas varbas kinni, pidid nad mitmele peale astuma, ja ehkki iga

kõrvalise varba kohta tuli ainult üks inimene, oli ikka keegi, kes sõimama pistis. Nõndaviisi puutus Steen kokku paljude tuttavatega ja Fiffi valdas aeg-ajalt just see tunne, mida tuntakse, nähes nägu, mis näib tuttav, on aga siiski võõras, ja Fif neid ju ei tundnud.

Kui nad olid juba tükk aega trüginud, jõudsid nad järsku grupi ebatavaliselt pikkade inimeste juurde, aga just siis, kui nad kavatsesid tagasihoidlikult nende hiiglaste juurest eemale tõmbuda, tonksasid nad jalaga midagi kõva — see oli poodium, millel seisid need pikad, kes polnudki pikad. Suurte raskustega pääsesid Fif ja Steen poodiumile ja neist, nagu kõigist teistestki, kes seal varem seisid, said teadusliku diskussiooni pealtkuulajad, mida poodiumil seisva pika laua ümber õpetatud häältega arendati.

Üks teadlane oli arvamusel, et *felis tigris*'t tuleks kirjeldada kui kollast, mustade triipudega kiskjat, teine oli vastupidisel arvamusel, et teda tuleks vaadelda kui musta, kollaste triipudega kiskjat. Lõpuks jõudsid nad ühisele seisukohale, et kõik sõltub sellest, kuidas asja võtta, ja kohe seejärel jõudsid nad ühisele seisukohale ka selles, et tiigrite ootamatut väljailmumist riigis, kus neid eales pole nähtud mujal kui loomaaias, tuleb pidada tähelepanuväärseks. Kõrge kile hääl, mis tutvustas end geograafiaprofessorina, kaldus arvama, et süüdistada tuleks sobimatut kliimamuutust tiigrite senisel sünnimaal, aga madalam hääl, mis ilmselt kuulus psühholoogile, arvas, et sellel peaksid olema hoopis teised, psühholoogilised põhjused. Ta ütles, et oli spetsiaalselt uurinud vahet tiigrite kõnekeele ja inimeste möirgamise vahel, aga ta oli nii hajameelne, et mõtles vastupidist.

«Tiigri möirgamine on hääleks sublimeerunud sugutung,» jätkas ta. «Inimkõne seevastu on kommunikatsioonivõrk inimeste vahel nagu raudteedevõrk jaamade vahel. Nüüd ma küsin: kas see on alati nii olnud? Või oli inimenegi algselt möirgav olevus ja nüüd, täiesti alateadlikult, kompenseeris oma raudteed tiigritega? Teiste sõnadega: kas me ei peaks vaatlema tiigreid mitte kui kaslaste sugukonda kuuluvaid loomi, vaid kui inimlikest vajadustest esilekutsutud hallutsinatsioone?»

«Evolutsiooniõpetuse järgi,» segas vahele zooloogi hääl, «pole midagi, mis tõestaks, et tiigrite ja inimeste vahel võiks eriti tugevat sidet olla. Kõik teed inimeseni viivad

ahvi kaudu, minupärast olgu kas või möiraahvi kaudu, aga tiigri ja inimese vahel ei saa olla otseteed.»

Sel ajal kui psühholoog kinnitas, et zooloog polnudki tema sõnu päris valesti mõistnud, trügis Steen ettepoole ja sai koha teadlaste laua juures. Siis hüüdis hääl, mis alatasa koosolijaid lustakate loomanimedega lõbustas:

«TIIGER.»

Kõik koosolijad võpatasid, isegi teadlased hüppasid oma kohalt üles, aga samal ajal kui rahvas poodiumi all kauaks püsti jäi, toetasid teadlased end kohe tooli- ja isiklikule istmele ning pahvatasid:

«Lora!»

Aga all saalis nägid Fifi uudishimulikud silmad noort ruugejuukselist ja punapõselist tüdrukut püsti kargavat ja hüüdvat:

«Minul on tiiger!» Samal ajal ühed plaksutasid ja teised, kes sõrmed suus vilistada oskasid, vilistasid.

Uurimaks, miks sellel tüdrukul rohkem tiigriga pistmist võis olla kui teistel, pidi Fif tuldud teed tagasi trügima. Ta mõtles, et võib-olla istub tüdruku tiiger laua all, mis olnuks niisuguses rahvahulgas küll hirmus ettevaatamatu, aga tulles poodiumilt alla suure ümmarguse laua juurde, mille ümber mitmed istusid ja paljud seisid, nägi ta, et neil kõigil olid ees tahvlid hulga erinevate loomade värvipiltidega. Juhtus nii, et tahvel, mille peale tema pilk langes, kuulus naisele, kel oli vihmamantel seljas ja kübar peas, aga too viimane asjaolu polnud eriti märkimisväärne, sest tol ajal kandsid naised kübarat igal pool.

«Jah, ma istun vihmamantlis,» ütles naine ja naeratas Fifile, kes oli veidi liiga vana, et olla noor, aga seetõttu kahekordselt nooruslik, «sest just siis, kui ma tulin, lasti garderoob õhku, põmm ja põmm, vihmavarjud ja kaabud lendasid meie ümber, see oli kõik lausa hullumeelsus. Aga kas te olete üldse õieti vaadanud, kui palju inimesi siin on, tuhat on vähe arvatud, kaks tuhat on ikkagi veel vähe. Me mängime pildilotot ja kui me võtaksime veidi koomale — oi, kas te oleksite nii kena ja võtaksite veidi koomale —, te mahute siia lahedalt ära, kui me veidi tihedamalt istume, lahedalt! Te ei oska ette kujutadagi, kui kohutavalt lõbus see on! Kui ma veel plikatirts olin, oli mu lemmiktegevus pildilotot mängida, aga aastatega läheb tõsine elu üha tõsisemaks, lühidalt öeldes: ei ole aega pildilotot mängida. Aga on pööraselt põnev nii-

[illegible] istuda ja oodata, et võetaks välja pilt, mis on sinu tühjal tahvlil, ja siis äkki, kui seda kõige vähem ootad, tuleb see vastu ootusi välja — kuulge, kuulge, mul on toonekurg, toonekurg, toonekurg pikkjalg punasukk...»

[illegible] toimetas toonekure naise tühjale tahvlile.

«Jah, aga miks te pildilotot siin mängite?» küsis Fif hämmeldunult.

«Seda minagi, nüüd kus teie ka seda küsite, ega minagi seda oodanud, seepärast oligi üllatav. Kas te võite endale midagi nii pöörast ette kujutada: minu köögis istub kuningtiiger, ma poleks kunagi arvanud, et midagi sellist pean läbi elama! Kas te tunnete tiigreid, on nad puhtusearmastajad? Kas nad hammustavad? Ausalt öeldes tulin siia, et olla väljaspool ohtu, ja õnnistatud ametivõimud on veel pildiloto korraldanud, et meid, vaeseid kodutuid inimesi, lõbustada.»

Ta pühkis silmi, kui väljahõikaja tuulehaugi hüüdis, ja üks vaimustatud hääl vastas:

«Minul on tuulehaug!»

«See on küll ajaraiskamine,» ütles Fif rahulolematult. «Nõndaviisi me tiigritest jagu ei saa. Kui me tiigritele toitu ei muretse, siis nemad juba kööki istuma ei jää, tulevad võib-olla välja ja pistavad meid nahka.»

«Ei, no kuulge nüüd,» ütles mantlis daam pahaselt, «see on küll poörane, kui tiigrid nõuavad, et neile ka süüa peame andma. Nad saavad tasuta peavarju, sellest peaks ju piisama! Pagana tiigrid!»

Pahaselt pöördus Fif lähemalistujate poole vaatamaks, kas nood teda paremini mõistavad, aga kõige lähemal istus sinises sviitris poiss, nii raske uni ripsmetes, et ta silmad peaaegu midagi ei näinud. Fif astus üsna ligi, et und sealt ära ajada, aga siis pani poiss silmad kinni, võib-olla vaistlikult, võib-olla selleks, et Fiffi mitte näha, ja seetõttu oli juba raskem ripsmetest und kätte saada. Äkki seisis Fifi ees tüdruk, kel oli pildilotos tiiger olnud, tema ümaral maatüdrukunäol õhetas õrn puna ning ta silmad olid sinised ja selged.

«Kas te tõepoolest arvate, et tiigrid söövad meid ära, kui me neile süüa ei anna?»

«Jah,» ütles Fif ebakindlalt, sest kindel ta ju selles polnud.

«Siis ma pean minema koju süüa tegema,» ütles tüdruk ja katsus et minema sai, niivõrd kui see suures trügimises

võimalik oli. See äratas ümara laua ümber üleüldist tähelepanu, sest tüdrukul oli ju tiiger, kelle pilt oli kõige suurem, ja seega oli siis tahvel kõige rohkem väärt, ka Fif ehmus nii, et jättis poisi ripsmed sinnapaika ja läks tüdrukule järele; võib-olla oli tiiger kodus juba vanemad kõiges tükkis nahka pistnud. Aga kui ta siis tüdrukuga ühel ajal välja tuulisesse sumusesse õhtusse astus, ei saanud ta vastavalt mehe ja naise vahel kehtivale kokkuleppele tüdrukut koju saatmata jätta; seda ta siis tegigi, hinges kummaline rahutus kodus oleva tiigri pärast. Aeg-ajalt vilksas ta tüdruku poole vaadata. Ta mõtles, et tüdruk on ikka nägus küll, aga neiu kehast hoovas midagi, mis ilule väga vähe ruumi jättis, ehkki ilus ta ju oli, midagi, mis tegi tüdruku silmad liiga suureks, suu liiga prunti, põsed liiga punaseks.

«Minu nimi on Grethe,» ütles tüdruk oma laulval moel.

«Ah nii,» ütles Fif.

«Kuidas teie nimi on?»

«Minu nimi on sama eest ja tagant loetuna.»

«Ah nii?» ütles Grethe.

Selle keskustelu ajal olid nad jõudnud tüdruku maja ukseni, Grethe seisatas ja tänas Fiffi südamest hea nõu eest tiigrile süüa hankida. Veidi hiljem ütles ta ei tea miks:

«Ma olen muide korralik tüdruk.»

«Ma oskan seda hinnata,» ütles Fif. Kui ta koju jõudis, oli ema väga rahutu, et Steeni kaasas polnud, ja kui tiiger oli hambaid näitamata piima ära joonud, söandas Fif taas kodunt lahkuda, et Steenile tiigrikongressile järele minna, ehkki ilm oli nii pime ja tuuline, et poleks nagu tasunudki välja minna.

«Tursk,» hüüdis hääl, kui ta taas astus saali, mis oli võrdselt inimesi ja tubakasuitsu täis, sest suitsetamine polnud keelatud. Ehkki vahepeal oli õhtu kätte jõudnud, oli saalis endiselt palju rahvast, siiski jõudis Fif kohale päris õigel ajal, et kuulda venda teadlastest ümbritsetud laua tagant kaalukalt lausumas:

«Kliimamuutusesse ma ei usu, sest kui kliima oleks muutunud, oleks ka ilm pidanud muutuma, ja raadio uudistesaates ei öelnud diktor selle kohta midagi. Hoopis muutunud liiklusolusid tuleb vaadelda tiigrite esinemise põhjusena meie maal. Nagu teada, on liiklus erinevate maailmajagude vahel praegu sedavõrd kiire, et ei jää aega

piletite kirjutamiseks ega maaletulekutreppide kontrollimiseks. Järelikult pääsevad tiigrid takistamata mis tahes laevale, ja ilmselt on tiigrid laevaga siia tulnud, sest nad pole võimelised ujuma üle suurte merede, ilma tee peal otsa saamata. Meil ei jää seega muud üle kui konstrueerida uued sadamad materjalidest, mis takistaksid tiigreid maale tulemast. Kergem on tiigreid eemal hoida kui neid hiljem pärast ilmumist hävitada. Kergem on mingit asja ära hoida kui seda hiljem heaks teha,» lõpetas ta vana õpetussõnaga.

Kõnet kuulati suure huviga, ja kui Fif oli lõpuks nii kaugele trüginud, et ulatas Steeni käisest sikutama, oli asi juba selles staadiumis, et Steen, ehkki endisel kohal, oli juba minekuvalmis.

«Palun tervita koduseid,» ütles ta. «Ma pean kohe ära sõitma, et tiigrite kodumaa sadamaid geoloogiliselt analüüsida.»

Seepeale jätsid nad jumalaga ja Fif läks selle teatega koju vanemate juurde. Ema nuttis, aga veidi aja pärast ütles:

«Nüüd on tal vähemalt reisieesmärk.»

Üle pika aja puges Fif voodisse oma lapsepõlvekodus. Ta meeled olid ärevil. Tuul lõõtsus, öösel hakkas tiiger mõirgama, ja sellest hetkest kuni hommikuvalgeni välja võistlesid tuulepuhang ja tiiger, kumb teeb valjemat häält. Kui Fif hommikul lõpuks üles tõusis, polnud ta silmatäitki maganud.

III

Kui Steen oli viimaks konstrueerinud sadama, mis tegi tiigritele laevale pääsemise võimatuks, oli rõõm tiigrinuhtluse all kannataval maal nii suur, et sealsed elanikud peaaegu unustasid, et nad sellepärast veel oma tiigritest polnud lahti saanud. Ja ometi ohustasid tiigrid inimesi üha rohkem, sest Fifi oletus, et nad püsivad oma triibulises nahas vaid seni, kuni jätkub toitu sahvrites, kus tiigrid kõige meelsamini pesitsesid, osutus õigeks. Kui toit oli otsas, ajasid nad esiteks oma koonu, siis kogu kere söögituppa ja pistsid pere noorimad võsud nahka. Kui kuulid ja püssirohi, mis olid piisavalt efektiivsed inimeste vastu, ohtlikele loomadele vähimatki viga ei teinud, haaras

paanika inimeste juba niigi õhukeseks kulunud närve, sest kõigil oli tulnud tiigrite pärast nälgida.

Ühel hilissuvisel päeval, kui rändlinnud ära lendasid, nii et taevas oli süsimust ja saginat täis, läks Fif loomaaeda järele vaatama, kuidas seal tiigreid ratsionaalselt toidetakse. Ehkki ta ei teadnud, kas puuris oli sama tiiger mis tema lapsepõlves, noogutas Fif talle kohe tuttavlikult, aga tiiger ei teinud noogutusest väljagi. Samuti polnud selle tiigri silmad tülpinud ja külmad — need olid mustad, aga kollase leegiga, ja ühe hüppega kargas ta oma nelja pehme käpaga märksa väiksema ematiigri selga, kes raske koorma all möirgama hakkas ja puuris ringi jooksis, et teist seljast maha raputada.

Kuna kõigil oli juba siginenud isiklik köögiloomaaed, käidi loomaaias vähe ja tiigripuuri ees seisid peale Fifi vaid paar väikemeest, kes ütlesid ematiigri kohta:

«Selline väike armas tiiger on meie emal ka, ainult kodus.»

Ja kui isatiiger talle muudkui aga selga kargas, karjusid nii lapsed kui ka ematiiger, ja lapsed hüüdsid pealekauba:

«Kasi minema, sa suur vastik elukas!»

«Tiigrid pole ikka päris õiged inimesed,» ütles üks väike mõtliku olemisega poisike, «kui nad oma naistega kraaklevad.»

«Ah, minu isa küll kraakleb emaga,» hooples teine poiss, kes pidas oma vanemaid õigeteks tiigriteks.

Külastajad tiigripuuri ees tulid ja läksid, Fif aga seisis ja jälgis tiigrite mängu erilise erutusega. Kui ta end ringi pööras, et vaadata, kas keegi tema huvi tiigrite vastu liiga erakordseks ei pea, nägi ta, et teda jälgib mees, kes ilmselt oli loomaaia direktor, sest tema rõivastusest oli kohe näha, et ta tunneb end siin kodus. Tal oli seljas eest lahti higist märg ruuduline särk, hallid golfipüksid, kust paistsid välja ta paljad jalasääred. Nii tema sügavale püksitaskusse surutud käed kui ka nägu olid paksult kaetud suurte lööbepunaste tedretähnidega, pea oli ümar, juuksed hallid, ning nägu ehtisid suur pehme tõmblevate sõõrmetega nina ja lai viltune suu. Sellisena Fifi poole astudes, kes eelistas nüüd tiigritele selja pöörata, mõjus ta üleüldse kuidagi laialivalguvana, aga kui ta Fifi juures seisma jäi, olid ta silmad, vastupidiselt tema lodeva kehaga, süsimustad ja läbitungivad nagu terav odaots. Võib-olla ei vaadanud ta

Fifi poole sellepärast, et ei tahtnud teda ehmatada, ja jälgis ümbrust oma kummaliselt uuriva pilguga.

«Kas teil pilet on?» küsis ta häälega, mis oli pooleldi viisakas, pooleldi solvav. Fif otsis ärarebitud kontramargiga pileti välja, direktor võttis selle enda kätte, krimpsutas nina, kortsutas pileti kokku ja viskas selle kaugele eemale.

«Pilet oli kehtiv,» ütles ta vähemalt kahemõtteliselt muiates. «Kas teil aastakaarti pole?»

Fif tahtis vastata teravalt, aga nii nagu sageli, kui ta teravalt vastata tahtis, vedas hääl teda alt ja vastus kõlas pigem kogelemisena:

«Pilet peaks üheks külastuseks piisav olema.»

«Aga kas üks külastus on t e i l e piisav?» lausus direktor ja pilgutas silma, ja kui Fif hämmastunult suu avas ja ikkagi vastamata jättis, jäi direktorgi irvitades ja vidusilmi seisma, ja see kõik andis ta näole kavala ilme.

«Ustavad noored inimesed peavad tihti loomaaias käima!»

Seda ütles ta nii üleolevalt, et Fif oleks tingimata tahtnud direktoriga kakelda, kui ta ainult oleks löömamees olnud.

«Ustav võib olla ka ilma loomaaias käimata.»

«Teie mitte,» vastas direktor kõiketeadvalt ja vangutas naeratades pead. «Te olete vaimselt liiga blaseerunud. Ärge kartke olla ürgselt lihtne, mu sõber! Kas te olete kuulnud tiigritest, kes inimestele elu raskeks teevad?»

«T e i e kahtlemata olete,» vastas Fif teravalt. «Kes viitsib nüüd veel loomaaias käia?»

«T e i e viitsite,» vastas direktor.

«See on esimene kord — pärast lapsepõlve,» kogeles Fif, näost punane, ning direktor noogutas pikalt ja heatujuliselt:

«Ma tean küll. Te pole eriti muutunud. Siis seisite samuti tundide kaupa tiigripuuri ees, te ju olite tollesse tiigrisse veidi armunud? Mis?»

«Ma tulin siia, et näha, kuidas tiigreid ratsionaalselt söödetakse,» jõudis Fif öelda pärast seda, kui ta huuled olid tükk aega hääletult jahvatanud. «Seepärast seisingi nii kaua tiigripuuri ees. Nüüd lähen.»

«Ma saadan teid. Teie nõdrad põlved ei kanna teid niikuinii kuigi kiiresti edasi ja me jõuame oma keskustelu viia õnneliku lõpuni. Kas te tõepoolest usute, et ajapikku

jõutakse kõikidele tiigritele küllaldaselt toitu hankida? Nad on juba hea hulga inimesi koos naha ja karvadega kinni pistnud, aga lehtedes sellest ei kirjutata. Tiigrite ja inimeste sõja võivad võita ainult tiigrid, seda enam et tiigrid ei hooli keda kuraditki inimeste leiutatud püssirohust. Inimesed võiksid kas või kohe rahunõupidamisi alustada.»

«Te pole asja läbi mõelnud,» ütles Fif protestiks. «Meil pole võimalik pidada nõu tiigritega, kes meie keelest aru ei saa.»

«Kes meie keelest aru ei saa — kuidas see küll kõlab! Kas te arvate, et elu mõtet on võimalik väljendada meie pealiskaudse keelega, või ei usu te, et verel, mis tiigriteski pulbitseb, on jõulisem hääl kui teie nõrkadel häälepaeltel?»

«Kui meil poleks keelt, poleks meil rääkimisest mingit kasu,» lausus segadusse viidud Fif, tahtes tõsta vaimset bioloogilisest kõrgemale.

«Oi kui hea vastus! Te õppisite muidugi ainult viitele? Minge koju ja öelge oma kõlavas emakeeles oma ema sahvritiigrile: tiigrike, saame sõpradeks. Kahtlemata vastab tiiger, võib-olla kerge aktsendiga: jah, olgem sõbrad hällist hauani! Mis te arvate, miks langes see kohutav tiigrinuhtlus just meie peale?»

«Vist liiklusolude tõttu.»

«Vist liiklusolude tõttu,» kordas direktor pahaendelise kajana, «jah, teie vend on kange mees asja niimoodi ära seletama. Kas te võite siis mulle öelda, miks tiigrid nüüd, kus liiklusolud on nii eeskujulikud, endistviisi meil kaelas on? Kas poleks kõik tiigrid pidanud kaduma kohe, kui uus sadam puhkpillimuusikaga sisse õnnistati? Ah, mu väike sõber, te ei usu ju ise ka, mida räägite.»

«Miks te räägite minuga nagu lapsega?» küsis Fif, vihapisarad silmis.

«Pagana päralt, sellepärast et te *olete* laps. Teiesugused elavad lapsepõlves kuidagi algeliselt ja noorukina teevad läbi muutuse ning muutuvad ükskõikseks, nad ei saa kunagi täiskasvanuks — kuni nad kord julge kangelasteoga taas algeliseks muutuvad. Aga ärge sellepärast veel nutke, teie ja teie kaasaeg, te võite teineteisele käed ulatada! Vanasti oli kombeks inimesi maha lasta, kui ürgkihud liiga ägedaks muutusid, aga et inimkonda sel kombel paremaks muuta, tuleks meil kõik inimesed maha lasta, ja seda me ei jõua. Praegu on lihtsam kohata vaenlast

ilmast silma meie omas majas ja ta oma sõbraks teha. See, kes tee kätte näitab, võiks vabastajana loorbereid lõigata. Kas teie ei tahaks vabastaja olla?»

«Mina?» pahvatas Fif ja vaatas vaistlikult oma kõhna keha.

«Ma olen pidanud teid äravalituks juba sest saadik, kui nägin teid lapsena tiigrile armunud pilke heitmas. See andis mulle teie tuleviku suhtes häid lootusi. Mitte just igaühte ei ahvatle väike reibas flirt tiigriga.»

«Öelge mulle,» karjus Fif, ja ometi tuli ta huulilt kuuldavale vaid sosin, «milleks teil mind õieti vaja on?»

«Ärge nii rumalasti küsige, terve teie keha reedab, et taipate, mida ma mõtlen...»

«See... see on ju... kuritegu...»

«Ärge'nd olge nüüd nii vooruslik, isegi mina olen nooruses Moosest ja Christian V-ndat lugenud ja see pole mind ära rikkunud. Pagana päralt, ainult kurjategijad kõlbavad maailma päästma, seda teab igaüks. Ja kui sa tahad inimest põhjalikult tundma õppida, tuleb sul temaga voodisse minna. Sama käib loomulikult ka tiigrite kohta. Ainult see, kes on õppinud tiigrivere keelt, võib tiigriga nõu pidada. Te olete liiga tülpinud, et inimesi tundma õppida, te kardate tüdrukuid rohkem kui tiigreid. Mispärast ei saatnud te Grethet trepist üles, kes muide oli ometi korralik tüdruk ja tahtis seda nii väga?»

«Pidage suu,» ägas Fif, tulemuseta.

«Kuna te olete loodud millekski enamaks. Ma ei ütle seda teie meelitamiseks; igaüks võib tütarlapsega voodisse minna, raskem on minna voodisse tiigriga. Ja ka ohtlikum. Aga te saate olukorrast niisama hästi aru kui mina, te olete märksa targem, kui välja paistab. Praegu tuleb ühel end kõigi eest ohvriks tuua.»

Kui direktor ütles «ohvriks tuua», karjatas Fif hirmunult, ihukarvad tõusid üle kogu keha püsti ja puurisid nõeltena nahasse.

«Jajaa,» ütles direktor ja patsutas talle julgustavalt õlale, «see kõlab üsna drastiliselt, aga teie tulevik ei näe sugugi tume välja, otse vastupidi: kuldne, võib-olla on mõni must triip siin või seal. Te ohverdate end inimkonna heaks, inimkond võtab teie ohvri vastu — teada saamata, *kuidas* te end ohverdasite, ma tõotan teile, see lugu ei pääse iialgi selle puuri võrest väljapoole. Te panite muidugi tähele, et me mõlemad oleme ikka veel siin, ehkki

te tahtsite juba ammu ära minna? Teie vere keel on juba ammu minu soodsale pakkumisele «jah» öelnud, on jäänud vaid tühipaljas formaalsus seda ka sõnades väljendada. Kuulake vaid: te õpite ära tiigrite keele. Te lähete majast majja ja palute tiigritel endale järgneda. Nagu Hamelni rotipüüdja, juhite tiigrid linnast välja, kõik inimesed seisavad tee ääres ja lehvitavad lippudega ja hüüavad teile hurraa. Nõnda astute triumfaalselt kuldsesse tulevikku, oma — hm, läbielamustest tiigritega saate materjali raamatuteks, mille sarnaseid maailm pole kunagi näinud, sest milline kirjanik on osanud tiigrite keelt — mis on ka inimeste keel? Te räägite inimestele vaid sellest, mida ise tahate, teil on õigus enamikku asju enda teada hoida. Kas pole need kasulikud tingimused?»

Fif vappus tervest kehast, nii et maapind tema all vappus kaasa, ta ei olnud võimeline vastama, direktor ulatas oma tedretähnilise käe:

«Selle käega ulatan ma teile maailma. Vastutasuks nõuan ainult üht, see on väga tühine soov, pigem on see veel ekstra pakkumine — sest mis te tiigritega peale hakkaksite, kui te neid minu juurde ei tooks? Me suleme nad kindlatesse puuridesse, nii et hirmunud inimesed oleksid alatiseks kaitstud sellest kandist ähvardava ohu eest. Te peate nõustuma, et mu kavatsused on kõige paremad. Me ei hakka mingit kirjalikku lepingut koostama, käepigistusest on etteyõtlike meeste vahel küll. Noh, andke siis käppa!»

Esimest korda vestluse jooksul suunas direktor oma mustad silmad Fifi poole. Need lõikasid Fifil luust ja lihast läbi, ja kui tal silme ees mustaks läks, tundis ta — kusjuures kogu keha oli halvatud —, kuidas ta parem käsi pikkamööda tõusis — ja o o t a m a t u l t pigistas seda direktori suur tedretähniline käsi.

IV

Ühel kaunil päeval sammus Fif majast majja, käies kõigepealt keldrid ja sahvrid läbi ja kutsudes sinna elama asunud tiigreid endale järgnema. Kui ta mõnda majja sisse astus, jäid suured kiisud õue ja pakkusid teda oodates üsna kummalist vaatepilti, sest üheskoos näisid nad suure musta paelaga kinniseotud kullakamakana. Ja kui

Fif uue tiigriga väljus ja vaimustus elektrivooluna pealtvaatajaid läbis, tekkisid kullakamakale jalad ja paelad pääsesid valla, pealtvaatajaid oli alguses üpris vähe, seejärel rohkem, lõpuks väga palju — ja kui Fif kõik tiigrid ühes pikas rivis loomaaeda juhtis, oli juubeldavate inimeste rivi veelgi pikem ja palju laiem. Fif ratsutas kõige suurema tiigri seljas ees, ja tiigrite jalge vahel sagisid lapsed ja hüüdsid:

«Onu, oskad sa tõesti tiigriga rääkida?»

Juubeldajate hulgas olid muidugi ka Fifi vanemad, kes peale selle olid veel kuulsa sadamainseneri vanemad. Ema kasutas silmapilku, mil liigutuspisarate vool veidikeseks lakkas, et öelda isale, kes oli ta mees:

«Ma olen alati öelnud, et Fifist saab kord midagi.»

Isa noogutas, ja varsti pärast seda mõlemad surid.

Fif ei teinud katsetki kogunenud rahvamassi loendada. Ta langetas pea ja kohe oli selge, et ta oli kõigist nendest talle õigusega osakssaanud austusavaldustest väga liigutatud. Loomaaia sissekäigu juures seisis direktor, särgirinnus medalitest jäik, ja pidas kõne, kus ta lausus tiigritele tere tulemast ning ülistas Fiffi kui maailma suurimat tiigritest vabastajat. Oodati, et Fif peab vastukõne, tema aga ei tahtnud pidada, sest kurbus oli ta üle sedavõrd võimust võtnud, et oleks ta peaaegu lõhestanud — millega kurbus muidu harva hakkama saab.

Kui tiigrid olid õnnelikult üle antud ja puuri pistetud, hingas kogu maa kergendatult, elanikkonna kõiki kihte valdas kerglane ülemeelikus, kõige ülemad ja kõige alamad surusid pidulikult üksteise kätt — niisama naljapärast. Kui Fif loomaaiast koju läks, polnud enam kedagi talle hurraa hüüdmas, sest tema jalad polnud ju nii uhked kui tiigril, aga kõik näitasid talle näpuga ja taltsutasid oma rõõmu märgatavalt, sest imetlust, mida tuntakse inimese vastu, kel on usalduslik vahekord tiigritega, tuleb segada kartusega, muidu imetlus haihtub.

Siitpeale langes talle iga päev osaks vägevaid poolehoiuavaldusi. Kuna tiigriordut polnud olemas, võttis ta vastu elevandiordu teenetemärgi, aga tema rüütlikilp oli nii kollane mustade kui ka must kollaste triipudega. Ühise otsusega tunnistati ta samas kõikide ülikoolide audoktoriks, nii et nüüdsest kutsuti teda dr. Fif, ja kõik teadsid kohe, kellest on jutt. Tema esimene teos «Ma olin tiigritega sina peal» lausa haarati raamatukauplejate käte vahelt

ja sama saatus sai osaks ka ta järgmisele teosele «Tiigrite seas». Varem polnud ju kirjutatud raamatuid, mille lehekülgedel inimene ja tiiger suhtlesid kui võrdne võrdsega, ja kõik tahtsid teada saada, kuidas see oli võimalik. Ja dr. Fif istus, kui mitte oma lapsepõlvekodus, mida parajasti suure õhinaga muuseumiks ümber ehitati, siis ikkagi ühes majas oma sünnilinnas ja kirjutas tiigritest ja inimestest — aga kui palju ta ka ei kirjutanud, ikka oli midagi, millest ta ei tohtinud kirjutada, ja see m i d a g i oli kõige tähtsam, kõik need täiskirjutatud lehed kõlbasid vaid pakkimispaberiks. Kunstnikud peavad olema ausad, sest aususe puudumisel nad lämbuvad nagu teised õhupuudusel, nii oli temagi kogu aeg sunnitud üha enam lähemale tulema tõele, mis tema hingetrellide taga istus — aga niipea kui ta sellele päris ligidale jõudis, muutus tema stiil lugejatele vastumeelseks ja nad heitsid talle kohe ette, et ta polnud andnud rahuldavat seletust, k u i d a s inimesel on võimalik tiigriga usalduslikku vahekorda luua. Siis heitsid nad talle ette, et ta oli tulnud nende tiigri järele kella andmata, ja lõpuks süüdistasid nad teda selles, et ta oli neilt tiigri luba küsimata ära meelitanud. Üksmeelselt väitsid kõik, et neil olnud oma tiigriga kõige südamlikum vahekord, üleüldse olnud see nende elu kõige õnnelikum aeg, kui tiiger nende majas elas, nii rahustav, nii huvitav. Tiigriigatsus levis nagu katk, suured palverändurite hulgad kogunesid loomaaeda ja moodustasid arvukate tiigripuuride ette järjekordi, et võimaluse korral oma tiigrit ära tunda ja temaga hella tervitust vahetada. Loomaaia direktor hõõrus oma tedretähnilisi käsi, ühe-ainsa nädalaga teenis ta äkki niisama palju kui kogu oma suhteliselt pika elu jooksul kokku.

Puuride juures asetleidnud stseenidest oli üks liigutavam kui teine. Vaimustus armastatud ja igatsetud tiigri taasleidmise üle vaheldus ahastusega, et paindumatud püstloodsed varvad olid nad igaveseks lahutanud, lapsed nutsid ja tahtsid tiigrit koju kaasa võtta, naised meenutasid üheskoos imelist aega, mil neil oli kuldne kuningtiiger kööki valvamas, oli isegi neid, kes väitsid, et nende tiiger oli iga päev tervele perele süüa teinud. Mehed surusid dr. Fifi nime nimetamisel käed rusikasse, iseäranis nooremad, kes tollal, kui tiigrid vabalt ringi liikusid, veel rinnalapsed olid; ohtlikud kiskjad olid muutunud nende vaimusilmas imelisteks müstilisteks lapsepõlvemälestusteks.

Ehkki enam polnud vaja tiigritele toitu hankida, oli dr. Fif, kelle silmad olid varem maailma võõrastavalt pealuu sees istunud, nüüd sedavõrd kõhn, et ta silmad olid haiglaselt esile tunginud. Tema akende all tungles märatsev rahvasumm ja hoidis kõrgel plakateid, milles nõuti tiigreid tagasi, pikka aega polnud ta söandanud kodust lahkuda, aga siis haaras ka teda igatsus tiigrite järele, ta avas akna ja hüüdis:

«Rahunege, sõbrad, ma toon teile tiigrid tagasi!»

Rahvasumm läks tiigrivõrgutajat aknal nähes veelgi enam marru, aga kui kõik vähehaaval taipama hakkasid, mida ta räägib, jäädi vait ja kuulati altkulmu põrnitades ta lubadust. Kummaline küll, nad ei tundnud põrmugi heameelt, pigem haavas see neid, sest kui ta oma lubaduse täidaks, poleks neil ju mingit põhjust tema vastu mässata, ja sellega olid nad parajasti nii kenasti ametis.

Aga kui möll vaibus ja kõik nii vaikseks jäi, et dr. Fifi kõrvus kohises nagu teokarbis, taipas ta, et tal polnud võimalik oma lubadust täita. Loomaaia direktor ei loobuks tiigritest, kes olid teinud temast maa rikkaima mehe, sest asi oli juba niikaugele läinud, et paljud olid oma töö lohakile jätnud ja ainult seisid ning vaatasid tiigreid. Fif polnud teeninud mitte inimkonda, vaid direktorit — ja siiski oli ta päästnud inimesed suurest ohust, sest tiigrid olid ju tookord tõesti olnud meelsasti valmis üht inimest teise järel nahka pistma, niikaua kui neid oleks jätkunud.

Kuna polnud kerge otsustada, kas direktoril olid olnud head või halvad kavatsused, pani Fif pimeduse saabudes ülerõivad selga, et minna loomaaeda direktorilt asja järele küsima. Aga oma lapsepõlvekodust möödudes nägi ta, et metsikult kasvavad roosid olid lavendlid enda alla matnud. See pani teda nii imestama, et ta jäi tükiks ajaks seisma ja möödujatel oli küllalt aega, et teda ära tunda. Ja alles siis, kui nad olid ta ära tundnud, lõi nende viha tema vastu lõkkele, sest ta kas oli neilt nende tiigri minema meelitanud või siis lubanud tiigri neile tagasi tuua, ja enne kui Fif sai aega ringi vaadata, oli seal juba nii palju inimesi, et oli päris võimatu neist mitte välja teha. Ehkki koduni oli palju maad, tuli tal elu eest jooksu pista, aga kui kõige nooremad tagaajajad ulatusid sõrmeotstega ta mantlit puudutama, oli ta sunnitud sisse jooksma ühest majauksest, mis polnud tema maja uks — ja veel trepistki üles. Kui tagaajajad talle taas kannule jõudsid, jooksis ta

esimesest lukustamata uksest sisse ja virutas selle enda järel kinni.

Kui elutoa uks pikkamööda avanes, mõtles ta meeleheitlikult ja lahendust leidmata, kuidas vabandust paluda, et niimoodi ilma kutsumata sisse tuli, aga kui ta nägi, et see, kes pea välja pistis ja talle noogutas, oli vaid hiigeltiiger, lõi tas kuldne rõõm lõkkele ja ta pigistas südamlikult tiigri käppa. Ühes tiigriga astus ta tuppa, kus oli koos terve pere, lapsed mängisid vaibal aeda ja kastsid seda kastekannuga, isa luges dr. Fifi teoseid, ema oli kummargil õmblusmasina kohal, siiski tõstis ta Fifi sisse astudes pea ja tervitas teda naeratusega, mis oli liiga aval, et tema näole ära mahtuda, nii silmist kui ka huulilt levis naeratus sooja edasi andvalt kogu tuppa. See oli muidugi Grethe.

«Ma ootasin teid,» ütles ta ja tõusis, et kohvi keeta.

Dr. Fif naeratas ja näis veidi kohmetu, kuna ta polnud sellega harjunud. Imestunult vaatas ta Grethet, kel olid ikka veel tema endised silmad, suu ja punased põsed, nii et ei tekkinud mingit kahtlust, et see oli tema.

«Vabandage,» ütles Fif vaikselt, «ma arvasin, et olete minu pärast otsa saanud.»

«Kuulake, kuidas nad ukse taga lõhuvad,» katkestas teda Grethe abikaasa, tõstis nimetissõrme ja ütles tiigrile:

«Ja mida tiiger ütleb?»

Kohe möiratas tiiger nii, et kõik pidid suu lahti ajama, et nende trumminahad lõhki ei läheks, ja pärast seda sel päeval uste taga enam ei lõhutud.

«Olge tänatud, et lubasite mu naisel tiigri alles jätta,» ütles Grethe abikaasa ja esitles end sellena ka dr. Fifile.

«Ma ei teinud seda ei hea ega paha pärast,» vastas dr. Fif. «Ma olin tol päeval liiga uje.»

Selle peale nad naersid ja dr. Fif pidi istet võtma ning kohvi jooma, ja lapsi, kes olid temast nii palju kuulnud, oli just nii palju, et tal oli kummagi jaoks üks põlv. Tiiger lesis vaibal ning lõi oma lõbuks nurru.

«Ja te olete kõik need aastad tiigrit koduloomana pidanud?» küsis ta imestunult. Aga Grethe vaatas ühe silmaga tiigrit, teisega dr. Fiffi ja ütles talle omasel laulval viisil:

«See polnud põrmugi raske. Teie õpetasite mulle tol õhtul, kuidas — veel enne, kui te kuulsaks saite.»

«Kuidas ma oleksin suutnud kirjutada tiigritest, kui ma oleksin sedasama kogenud,» ütles dr. Fif nukralt

ja vajutas sõrmega mõlema lapse nina peale, «tiigritest — ja samuti inimestest!»

«Grethe,» ütles mees karmilt, «sea dr. Fifile külalistetuba korda!»

Dr. Fif protesteeris, nagu see on kombeks, aga jäi nõusse, kui Grethe tegi talle ettepaneku, et ta vastutasuks aitab teda dr. Fifi teoste mõningatest segastest kohtadest aru saada. Lapsed plaksutasid käsi ja tiiger pani oma pea Fifi sülle ja pilgutas silma.

Külalistetoas alustas dr. Fif uut raamatut, mis köitis inimesi esimestest sõnadest peale, sest hoopis meelsamini tahavad inimesed lugeda vabadest tiigritest kui põrnitseda loomaaias puuripistetuid. Kellelgi polnud enam kavas dr. Fiffi maha lüüa, ja kui ta kord vanadussurma suri, tehti talle ilus kristlik matus, millest kõik osa võtsid. Kogu maal ülistati teda kui suurt tiigritest vabastajat.

Aga loomaaias käidi nii vähe, et direktor ei jõudnud enam finantseerida nende paljude puuripistetud tiigrite toitlustamist, keda keegi enam vaadata ei viitsinud. Seepärast laskis ta nad taas samasse linna lahti.

KAUPMEES

I

Kesklinnas on suured uhked poed, kust võib saada kõike, mida iganes soovid, aga paljudes kohtades peab kaupa ise võtma, sest ostjaid on nii palju, et kõigi tarvis müüjaid ei jätku. Kaupluse väljapääsu juures istub kaupmees ja kasseerib raha sisse, sest kauba eest tuleb maksta ka siis, kui võtad seda ise.

Äärelinnas, kus suur linn oli veel väike, asus kord punane kahekorruseline telliskivimaja, mille ukse kohale oli kinnitatud rida valgeid tähti, mis ühtekokku moodustasid sõna «Koloniaalkauplus». Alumise korruse akendele, mis polnud kaugeltki nii suured, et neid vitriinideks oleks võinud nimetada, oli välja pandud kaupu: tangusid ja äädikat, seepi ja sigareid, ja mõlemal pool ust seisis vahipostil täidlane tünn, ühes olid soolaheeringad, teises kartulid, ja koerad tõstsid ühevõrra aupaklikult jalga mõlema juures. Vahetevahel ilmus katusealusest aknast käsi ja raputas tünnide kohal tolmulappi, tolm on ju nii kerge, et hajub enne mahalangemist, ja pealegi pole tolmuste soolaheeringate ja kartulite söömine kahjulik, kui nad enne lihtsalt ära koorida.

Tulevased perekonnapead, kes tulid kesklinnast, et äärelinna ehitatavatest kõrgetest majadest korterit otsida, ei suutnud heldimata vaadata hoonet, kus kodu ja pood nii meeldivalt ühinesid, ja kui neil oli veel väärt omadus kaupa teha, haarasid nad sedamaid ukse järele, millele oli suurte kohmakate tähtedega maalitud kaupmehe nimi ja telefoninumber, et vanale kauplusele pilku heita. «Paki suitsu võin ju ikka osta — mis sest, et mul on suitsu veel küllalt,» mõtles selline tulevane perekonnapea, aga samal hetkel ta võpatas, kuuldes kaupmeest kutsuva uksekella helinat; see oli nii üllatav ja lapsepõlve meenutav heli, et pani lausa sipelgad mööda selga jooksma.

Ometi kulus tublisti aega, enne kui kaupmees tuli, võib-olla istus ta ülakorrusel ja sõi koos naisega soolaheeringat, muidugi kui naisel oli tolm juba pühitud. Kui juhuslik sisseastuja olnuks murdvaras, oleks tal olnud piisavalt

aega taskute täitmiseks, aga ta oli aus inimene ja kasutas seetõttu oma aega ausalt. Ta nägi, et ülakorrusele viiv trepp paiknes lausa keset kauplust, nii et ühe suure leti asemel oli mõlemal pool treppi üks väike lett. Ja mõtlemata, et selline käitumine võib tõepoolest veidi murdvargaliku mulje jätta, ehkki ainult pealiskaudsel hindamisel, hiilis ta trepi taha, vaatamaks, mis seal peidus on, ja tuli välja, et tema salamisi tehtud oletus pidas ka paika: trepialust kasutati laona. Kõige alumise astme all olid tubakapakid, teise all värvipotid, mis on ju veidi kõrgemad, kolmanda astme all seisis paar õllekasti, ja nõnda kasvasid kaubad ja trepp nagu kaksikvennad, ning kõige ülemise astme all seisid sihvakad katusepapirullid ja pikad kõmbid kvartali laste tarvis.

Aga praegu täitsid trepiastmed oma tavalist ülesannet, sest kaupmehe jalad puudutasid neid ja jätsid ühe astme teise järel seljataha. Vargsi hiilis ostja laost välja ja lipsas leti ette ning vaatas hämmeldunult riiulil rahulikult lebavate kirevate kaupade meeldivat ohtrust, mis reetsid end lõhnadega, ja nagu kevade lillelõhnad ühinevad kevadmeeleoluga, nii ühinesid koloniaalkaupluses suhkur ja kingakreem, kohv, seebipulber ja apelsinid üheks kirjeldamatuks lõhnaks.

Kaupmees seisis leti taga, seljas roheline kittel; ja ta juuksed olid veel mustad, seepärast pidi imestama, et väärika ilmega näos oli juba palju sügavaid kortse. Ta ei kummardanud ega öelnud: «Mida võiks olla?», ta seisis veidi tahapoole kallutudes ja uuris ostjat; võib-olla sellepärast hakkaski too ehmunud lapse kombel kogelema:

«Ma tahaksin . . . paki suitsu.»

Kaupmees raputas pead:

«Suitsu pole teile vaja, teil juba on. Aga postkaardi võin ma teile müüa.»

«Olgu peale,» ohkas ostja, kes oli täbaras olukorras, kuna teda oli läbi nähtud, ja tundis nüüd kergendust, et pääseb nii odavalt:

«Mul oligi postkaarti vaja.»

«Seda võis arvata. Kindlasti on teil keegi, kellele kirjutada.»

«Kust teie seda teate?» läks hämmastunud ostja veidi endast välja ja lisaks veel punastas lausa vastu tahtmist, nagu sageli juhtub.

«Seda on kohe näha,» ütles kaupmees häirimatult ja

võttis leti alt postkaardikasti. Seal oli lumega jõulukaarte ja lilledega sünnipäevakaarte, ning postkaarte, millel olid väiksemamõõdulised Rembrandti maalid. Ostja oli juba valinud õnnelikku perekonda kujutava kaardi, kui märkas, et all servas seisis «Head uut aastat!», ja ta pani selle pettunult tagasi, sest uus aasta oli veel kaugel. Aga kaupmees oli juba punase koloniaalkaupluse pildiga kaardi kõrvale pannud, ja ehkki see polnud Rembrandti maalitud, lausus ostja samas:

«Jah, selle ma võtan. Kirjutan kaardi kohe valmis. Nägemist.»

«Te unustasite margi.»

«Oi, tänan,» lausus ostja, maksis ja läks, ja kaupmees ei öelnudki: «Tänan, nägemiseni!», aga võib-olla aitas uksekella helinastki. Väljas seistes tundus ostjale, et oli siiski liig eakat kaupmeest trepist alla jooksutada postkaardi ja margi pärast, mille pealt too niikuinii midagi ei teeninud, ja äkki tahtis ta nuusata, võib-olla sellepärast, et tema ninal oli olnud raskusi kaupluse lõhnadesegu vastuvõtmisega. Et tal parajasti nohu polnud, ei olnud ka taskurätti kaasas, ja et ninas oli sissepoole tõmbamiseks liiga palju lõhnu, haaras ta jälle ukse järele, ja kelluke helises taas, et kaupmeest kutsuda. Too aga seisis veel leti ääres ja oli juba kauni valge taskuräti valmiski pannud. Nüüd näis kaupmehe ettenägelikkus lausa kohutavana ja taskuräti võtmiseks kätt sirutades värisesid ostja kõik sõrmed, nagu poleksi nad käe küljes.

«2.10,» lausus kaupmees, ja ostja põrnitses talle hämmeldunult otsa, kuni taipas, et see oli taskuräti hind. Värisevate kätega on raske maksta, ja enne kui ostja niikaugele sai, helises uksekell taas ning poisike, kelle nina oleks samuti puhastamist vajanud, ehkki see ostjale vähe lohutust pakkus, kepsutas sisse ja sirutas kaupmehe poole laastukorvi. Ta ei öelnud, nagu oleks võinud arvata: «Mulle nimekirja järgi», sest nimekirja tal polnud, aga ometi käis kaupmees poes edasi-tagasi, võttis riiulitelt topse ja pakke ning ladus need laastukorvi nii, et need võimalikult vähem ruumi võtsid, sest väike poiss ei jaksa ju rasket korvi kanda. Siis oli ostja nina nuusanud ja võis jälle vabalt kaupluse lõhnu sisse hingata, ning ta lausus, osutades väikemehele, kes oma ninaalust keelega limpsis:

«Tema ema on vist kauba telefoni teel ära tellinud?»

Kaupmees raputas arvet kirjutades pead:

«Tal pole seda tarvis, ta on mu vana kunde ja ma tean, mida tal on vaja.»

«Latrisat,» ütles väikemees, aga mõtles muidugi lagritsat. Kaupmehe nägu venis naerule, ja siis tundus äkki, nagu tuleksidki kõik kortsud rohkest naeratamisest, ja ulatas poisile lagritsanuku, ilmselt korstnapühkija, ja pani ka selle arvele juurde. Aga lõpuks võttis ta taskuräti, mitte sellise suure valge nagu enne, vaid väikese kirju, ja ütles oma alaealisele kundele:

«Nuuska nina puhtaks, mitte nii, enne üks sõõre, siis teine, nii!»

Väikemees lahkus, nina puhtaks nuusatud, lagritsanukk suus, ja hoidis korvi kahe käega, ning ostja seisis sõnatult ja vaatas, kuidas kaupmees taskuräti hinna arvele lisas ja arve siis konksu otsa riputas. Samas helises taas uksekell ja helina saatel tantsiskles sisse müürsepasell, musitseerides ise sületäie tühjade õllepudelitega ning lauldes südamliku bassihäälega, aga valesti:

«Pim pom pim pom pim pom
pim pom pim pom pom
kas me siis ei kuule
kell helisenud on?»

«Jää vait!» ütles kaupmees.

«Me tahame õlut,» ütles müürsepasell ja pani pudelid kolksatusega letile.

«Ei,» ütles kaupmees ja ta kortsud paistsid värahtavat, «õlut pole teile täna enam vaja, võite kõrgetelt tellingutelt alla kukkuda. Pudelid võtan vastu, homme saate siis hommikusöögiks uued.»

«Lao aga pudelid lagedale või muidu, pagana pihta, võtan ma ise!» käratas müürsepp nii vihaselt, et õhus oli käsikähmlust tunda. Aga kaupmees kehitas õlgu:

«Siis tuleb sul politseiga tegemist teha.»

Müürsepp porises midagi vastu, pööras siis ikkagi ringi, avas ukse, jäi aga lävel seisma ja uksekell helises kogu aja, nii et lõpuks lõikas see lihast ja luust läbi.

«Sa oled kõige viletsam ärimees, keda ma tunnen!» hüüdis müürsepp, «ja sinu putka on kõige närusem putka selles linnaosas ja läheb kõige esimesena pankrotti. Jumalaga, sa näed mind viimast korda!»

«Ega temaga äkki õnnetust ei juhtu?» küsis ostja ehmunult. Ja kaupmees vastas:

3—30/31

«Hommikul tänas ta mind selle eest, et eile tellinguilt alla ei kukkunud. Homme tänab ta mind selle eest, et täna tellinguilt alla ei kukkunud.»

«Te olete kummaline kaupmees,» ütles noormees ja kirjutas oma kallimale kaardi.

«Tervitage teda,» ütles kaupmees. «Mul oleks hea meel temaga tuttavaks saada.»

«Tänan, rõõm kuulda,» vastas ostja hämmeldunult ja tegi uksekella helina saatel kaupmehele kohmaka kummarduse. Minnes möödus ta uuesti kõrgest majast, kus ta võib-olla kunagi hakkab elama, ehkki see polnud praegu veel valmis. Poes käinud müürsepp oli ametis enda õigustamisega kaaslaste ees.

«Va kõbi, paksmagu sihuke!» kärasid teised nii vihaselt, et õhus oli käsikähmlust tunda.

«Tänaseks on töö läbi,» vastas müürsepp kõigutamatult, «mul pole mingit tahtmist tellinguilt alla kukkuda!»

II

Kaupmees polnud kogu aeg kaupmees olnud, noorena oli ta kelner luksusaurikul, mis sõitis erinevate maailmajagude vahet. Reisijad rääkisid kõik võõraid keeli, aga muudkui nõudsid, et kelner peab neist aru saama, kui nad restoranis midagi tellisid, muidu kaebasid nad ülemkelnerile, kellel olid maohaavad ja kes ähvardas vallandamisega. Niiviisi sai kelnerist häda sunnil tõeline virtuoos külaliste soovide taipamisel, ja ta tegi seda, võrreldes nende hääletooni ja eriti nende näoilmeid menüü lugemisel. See oli luksusaurik, söögiks olid delikatessid, kõik sõid ja jõid rohkem, kui nende tervis lubas, paljud jäid haigeks, mõned surid ja lasti lipu sisse mähituna merre. Kõik kamandasid kelnerit, «kelner!» kostis kõikides keeltes, ja kelner jooksis peaaegu hinge seest välja, et neile ette kanda toite ja jooke, mis kellelegi põrmugi kasuks ei tulnud.

Ühel hilisel tunnil, kui õhtusöök oli just algamas, seisis kelner, valge salvrätt käsivarrel, ja vaatas sinist merd, päike oli loojumas ja saatis oma pikki kiiri vee temperatuuriga kohanema. See pimestas kelnerit, nii et ta pidi silmad kärmelt kõrvale pöörama, sest päike ei armasta, et teda piilutakse, kui ta vette läheb, ja juhuslikult langes

ta pilk noorele neiule, kes istus ühe laua ääres ja oli nii kõhn, et teda oli peaaegu võimatu näha. Võib-olla sellepärast polnudki kelner teda varem näinud, ehkki nad olid juba kaks nädalat ühtepanu merel olnud ja loomulikult pidi tüdrukki algusest peale seal olema. Hämmeldunult võttis kelner menüü ja ulatas selle taldrikul neiule. Too vilksas meest vaadata siniste vidukil silmadega, sest muidu poleks need ta kitsukesse näkku ära mahtunud, ja hakkas hoolikalt menüüd uurima, nimetissõrmega pilgule teed tehes. Nüüd hõigati kelnerit nii tungivalt, et ta pidi neiu ainnapaika jätma ja teenindama teisi, keda polnud raske märgata, aga kui ta neiu juurde tagasi tuli, oli nimetissõrm alles menüü keskel, tõsi küll, menüü oli väga pikk nagu luksusaurikul ikka. Aga kui neiu teda nägi, katkestas ta kohkunult lugemise, ulatas menüü tagasi ning hakkas rääkima keeles, mida kelner polnud kunagi varem kuulnud ja millest ta sellepärast aru ei saanud.

Ta naeratas kahetsust tundes ja neiu naeratas samuti kahetsust tundes, aga kõige tähtsam oli, et nad mõlemad naeratasid, ja äkki läks kelner kööki tooma kõige paremat rooga, mida seal saada oli, mitte kõige kallimat, sest ilmselt oli neiu vaene — kuna ta oli nii kõhn —, aga kõige toitvamat, ega teinud väljagi ärritunud inimestest, kes hõikasid teda ja vehkisid laudade taga, millest ta möödus.

Kohtumine selle tütarlapsega muutis kelneri elu täielikult. Teda, kes ta oli harjunud rabelema ja jooksma läbematute inimeste pärast, valdas imeline rõõm neiu üle, kes ei söandanud teda oma tellimusega häirida, vaid oli pigem valmis kaks nädalat nälgima. Ja alati istus neiu vaikides oma laua ääres, lastes teistel hõigata, ise ta vaid naeratas, ja tema naeratus muutus avalamaks iga korraga, kui kelner talle kosutavat toitu tõi, tema juba ümarad põsed lõid punetama nagu küpsed õunad, ja nüüd polnud teda enam raske märgata, hoopis raskem oli silmi temalt ära pöörata. Ja ometi ei tarvitsenud kelner teda tundide kaupa vaadata, ühest pilgust piisas, et imelisel kombel teada saada, mida neiu vajas, et muutuda veelgi õitsvamaks ja kaunimaks. Neil polnud aega pikkadeks keskusteludeks ega olnudki keelt, milles nad oleksid võinud rääkida: nad rääkisid silmadega, sellest piisas, ja keegi ei kuulnud, mida nad ütlesid.

Peagi märkas õnnelik kelner, et neiut vaadates said tema silmad jõudu, ja kui ta pilk teistelgi peatuma jäi,

nägi ta ka teiste näost ära, mis toit neile kõige enam kasuks tuli, kõige lihtsamalt nägi ta seda nendest, kes kõige vähem rääkisid, sest kui reisijad rääkisid, tegid nad kõik, et varjata oma salajasimaid soove, ja nad tellisid kõige meelsamini pikantseid roogi ja peeni veine, mida nad kõige rohkem ihkasid, aga mis neile kõige vähem kasuks tulid. Kaua oli ta olnud virtuoos ära arvama, mida nad ihaldasid, ja ta tundis sageli uhkust, et suutis täita soovi enne, kui tellimus esitati — nüüd läks see talle südamesse ja ta rääkis oma murest ülemkelnerile, kes vastas:

«Olete hull või? Kallite roogade pealt me ju teenimegi, seda ei tohi kelner kunagi unustada.»

«Aga nad saavad maohaavad ja me ei teeni nende pealt, kui laevaarst neile dieedi määrab.»

«Laevaarst on mu hea sõber,» lausus ülemkelner vihaselt, «ja kui te kavatsete veel midagi lisada, olete paugupealt vallandatud!»

«Ei,» vastas kelner ja ei lisanud midagi.

Merd sõitev aurik läheneb alati maale, ja ka kõige õnnelikumad hetked valmistavad teed lahkumise raskele tunnile. Peagi jõuab neiu oma sihtkohta ja läheb maha, aga kelner peab sama teed tagasi sõitma. Aga kuidas suudaks ta endistviisi joosta ühe laua juurest teise juurde ja täita uute reisijate mõtlematuid soove, kui laeval pole enam neiut, kelle soovid ja naeratus tema omadega alati õnnestavalt kokku läksid? Oh, nüüd jäi ta liiga süngeks, et naeratada, tema ainus troost oli, et neiu oli niisama sünge kui ta isegi, aga nad naeratasid ometi, ainult et süngelt.

Torm möllas merel, meri võttis väljakutse vastu, möirgas ja vahutas taeva poole ja unustas auriku eest hoolt kanda, kabuhirmus tõusis laev merest, aga vajus siis jõuetult jälle tagasi, vaest aurikut loopis üles ja alla, kõik road kukkusid restorani põranda külge kinnitatud laudadelt alla, ja üles said road alles pärast reisijate kõhtu jõudmist. Kelner nägi tütarlapse rohekast näost, et too vajas merehaigusevastaseid tablette, ja ehkki tekk vahel kadus jalge alt, nii et ta ninali kukkus, ja vahel virutas talle vastu pead, nii et ta selili kukkus, jõudis kelner laevaarsti kajutisse ja sai tagasiteele kaasa terve karbi merehaigusevastaseid tablette. Ja sellal kui kõik olid nii haiged, et mõtlesid vaid iseendale, võtsid kelner ja neiu merehaigusevastaseid tablette ja mõtlesid vaid teineteisele

ning kumbki ei jäänud haigeks. Veel kunagi polnud kelner olnud neiule nii lähedal, ta pidi neiu ümbert kinni võtma, et too üle parda ei kukuks, — see oli tema elu kõige õnnelikum hetk. Kelner nägi neiu näost, et kaua too enam tormi taluda ei suuda, ja ikkagi oli ta peaaegu valmis soovima, et torm kunagi ei lakkaks. Aga kui see ometi vaibus, oli meri nii tüüne ja rahulik, et silm võis sellest üle libiseda ja näha maad, sest torm oli neid kaldale lähemale kandnud, taamal paistis neoonreklaami, suitsevate korstnate ja vanade tornidega linn. Siis pidi kelner tüdrukust lahkuma, sest reisijad tahtsid kaotatut restoranis tagasi saada ja neiu pidi maaleminekuks valmistuma.

Aurik libises sadamasse, aga söögiaeg polnud veel läbi, see oli kõige viimane söögiaeg ja seda tuli tähistada. Kelner seisis ja kuulas puhkpilliorkestri tervitusmarssi, kulm kortsus, ta ei saanud oma tööd sinnapaika jätta, et jumalagajätuks lehvitama minna. Kui ta lõpuks vabanes, oli juba hiline öötund ja neiu kadunud.

Kuni aurik sadamas seisis ja uue reisi jaoks jõudu kogus, elas kelner tormilist elu lähemas sadamakvartalis, mille kuulsus oli igati põhjendatud. Ta oli vilets semu viletsatele semudele, ta oli juhuslikuks sõbraks juhuslikele tütarlastele, kes varjasid oma nägu paksu mingikorraga, nii et ta ei näinud nende näost, mida nad tegelikult vajasid. Ta pani kõvasti kärakat hinge alla ega mõelnudki, et tal sellest mingit kasu pole, ta suitsetas nii palju, et peaaegu kaotas hääle. Seepärast oli ta üpris armetu, kui jälle pidi luksusaurikul tööd alustama; suurivaevu leidis ta tee laevarestorani, ja iga kord, kui keegi hõikas «kelner!», võpatas ta ehmunult ja küsis:

«Mida te ütlesite?»

Laua poole, mille taga neiu oli istunud, ei julgenud ta vaadatagi, ja ometi pidi seda tegema, sest ta teadis, et seal istub inimene, keda peab teenindama. Aga kui ta lõpuks sinnapoole vaatas, kaotas ta samas enesevalitsuse ja kõik, mis tal käes oli, sest nägemuses nägi ta seal istumas neiut sellisena, nagu ta teda esimest korda oli näinud. Ülemkelner tõttas joostes kohale, et noomida kalli supi pärast, mis koos taldrikukildudega põrandal ujus, kelner aga seisis äraoleva pilguga ega märganudki oma ülemust enne, kui see käratas:

«Mees, kas näete nägemusi?»

Siis võttis kelner taas ennast kätte, tegi kärmelt ülemkelnerile kummarduse ja sõnas:

«Võimalik!»

Ja astus otsustaval sammul laua juurde, mille taga istus nägemus ikka veel naeratades, nii et ta taipas, et see polnudki nägemus, sest nii ilusaid nägemusi pole olemas. Ja ometi oli neiu minetanud kogu ilu ja jäänud nii kõhnaks, et oli peaaegu nähtamatu, armunud kelner taipas joovastuses, et neiu polnud nende lahkumisest peale süüa saanud, sest tahtis toitu vaid tema käest vastu võtta.

Kõik hõikasid kelnerit ja kisasid, et nad on nälga suremas, ülemkelner lausa väänles raevust, sest oleks üpris ebameeldiv, kui kõik restoranikülalised reisi esimesel päeval sureksid.

«Olete vallandatud!» käratas ta, nii et seda ei saanud kaksipidi mõista, ja kelner naeratas talle ning lahkus restoranist, käsi noore neiu piha ümber, ja neiu oli nii kõhn, et kelner sai tal ümbert kinni võtta ja peale selle veel käe oma taskusse pista, et näidata põlgust peene seltskonna vastu. Ja sel ajal kui ülemkelner pidi ise reisijaid teenindama, läksid nemad tühjale laevatekile — neid on luksusaurikul palju, eriti veel söögi ajal. Neil oli aega põhjalikult teineteise silmist lugeda ja kelner luges neiu omadest, et too soovis sama mis tema: otsekohe üle parda hüpata, sest mida kaugemale aurik kaldast jõudis, seda pikem tee oli neil tagasi minna. Kelneri arvates polnud mõtet päästevööd ümber panna, sest see oleks äratanud tähelepanu ja neid oleks võidud varguses süüdistada, ja kui ta päästevöödele osutades pead raputas, raputas ka neiu pead ja oli niisiis temaga ühel nõul. Siis hüppasid nad üle parda, ta andis neiule väikese edumaa, sest arvas, et küllap tema kui mees on veidi kiirem, ja soovis, et nad jõuaksid vette ühel ajal. Aga lainetes läksid nende teed lahku, kelner tegi paar mehist tõmmet edasi, neiu aga vajus põhja ja vajumine läks sellevõrra kiiremini, et tal polnud grammigi rasva, mis oleks teda vee peal hoidnud. Neil polnud võimalik suusõnal kokku leppida ja sellest johtuski kohutav arusaamatus: kelner tahtis ujuda parema tuleviku poole, neiu aga oli arvanud, et armastusest uputavad nad end üheskoos. Kelner võttis kogu oma sukeldumisoskuse kokku, ning veel enne, kui neiu jõudis põhja vajuda, haaras ta neiu märja keha oma käte vahele, et teda päästa. See oli nende esimene kallistus, mida ei

näinud keegi peale kalade, kes seal parves ujusid ja tümmalt suud maigutasid. Aga kui nad veepinnale tõusid, märjad, ent õnnelikud, ootas seal juba päästepaat, et neid peale võtta. Mõned aurikul olid näinud, kuidas õnnetu neiu üle parda ja vapper kelner teda päästma hüppas, jõudmata endale isegi päästevööd ümber panna. Auriku meeskond andis edasi tervituse ülemkelnerilt, kes oma valje sõnu kahetses ja tagasituleku korral kelnerile kohe palgakõrgendust lubas. Aga päästepaat viis nad kaldale, et neiu ja kelner saaksid haiglasse minna ja rõivaid kuivatada, ning sõitis siis tühjalt tagasi. Kelner ja neiu kirjutati, tõsi küll, varsti haiglast välja, aga nad jäid maale ja abiellusid preemia eest, mille kelner mingilt fondilt kalli inimelu päästmise eest sai.

Iga raha saab kord otsa ning varsti tuli kelneril jätta noor naine, kes oli jälle kaalus juurde võtnud, ja minna linna tööd otsima. Ta ei võtnud aga vastu ühtegi kelnerikohta ja muid kohti polnud saada ning ta oli meelt heitmas. Siis, kui häda oli kõige suurem, nägi ta läbi pisarate kahekorruselist punast maja paljulubava sildiga: välja üürida, ja ta ei viivitanud üürimisega, sest nägi, et alumisele korrusele võib teha poe, kus saaks müüa inimestele kõike, mida nad vajavad, ja ülemisele korrusele võib temale endale ja naisele korteri sisse seada. Niiviisi oleksid nad alati teineteise lähedal isegi siis, kui ta tööl oleks.

Nii nad siis kolisid punasesse majja ja jäid sinna oma elupäevade lõpuni. Pikkamööda õppis neiu tema keelt rääkima, sest tema oli liiga hõivatud, et neiu keelt õppida, ent isegi siis, kui too juba küllalt ladusalt rääkis, ehkki võõrapärase hääldusega, lasksid nad alati rääkida silmadel, kui tahtsid teineteist täielikult mõista.

III

Kaupmees kuulutas, et paneb pojale nimeks Filip, juba siis, kui tema naine jäi rasedaks. Ja kui naisel oli aeg käes, sünnitas ta üpris kõhetu poisslapse, kes üllatas kõiki sellega, et ta sündides ei karjunud. Kaupmees ütles, et poiss ei tee kisa, kuna on oma uue eluga rahul, aga kui laps ka edaspidi häält ei teinud, oli selge, et ta on tumm.

Kaupmehe naine kuivas murest kokku, mees pidi teda vägisi söötma, ta pidi naisele lausa peale käratama, et teda

magama saada, naisel polnud hetkekski rahu, ta ei söandanud pöörata silmi lapselt, kes ei saanud ju ema järele vajadust tundes kisa teha.

Tumma last ei sobi kooli valjuhäälsete laste sekka saata ja nii õpetas üks tummade keelt oskav mees Filipit kodus, ka poisi ema õppis nii palju, et sai kõige tähtsamatest asjadest aru. Kui õpetaja oli oma töö teinud, võttis isa Filipi kauplusse. Isa nägi hirmunud poisi silmist, et ta ei taha teiste lastega välja mängima minna, sest ta ei saanud vastu öelda, kui teised teda narrisid, ja seepärast narriti teda alati. Ema ei tahtnud, et Filip tema juurest ära viidaks, olgugi et ainult alla kauplusse, kuna poeg ei saanud teda kutsuda, kui tal ema vaja oli, ja siis ostis kaupmees plokkflöödi, mida Filip sai puhuda, ehkki ta oli tumm.

Ja Filip kasvas, rohkem pikkusesse kui laiusesse, ja muutus ka taiplikumaks, isa aga rääkis talle iga päev kaupmehe tähtsast missioonist:

«Kaupmees peab oskama vahet teha, mida ostja tegelikult vajab ja mida ta lihtsalt niisama tahab. Ära arva, et vajatakse kõike, mida tahetakse.»

Väike Filip noogutas tõsiselt pead ja mõtles, et meeleldi ütleks midagi, aga seda polnud tarvis, sest isa ütles kõik, mida oli öelda:

«Õige kaupmees peab pidama arvet, kui palju tema kunded suitsetavad ja kui palju nad kompvekke söövad, sest see on ju teada, et liigsuitsetamine teeb kopsud viletsaks ja liigsest kompvekkide söömisest tulevad hammastesse augud. Kaupmees peab hoolitsema oma kundede tervise eest, sest sedasi säilitab ta oma kunded.»

Kaupmees andis näitliku õppetunni ja Filip istus trepil ning vaatas müümist pealt. Ülakorruse elutoas oli ta alati arvanud, et kõik, mis sõnadega öeldi, on tõsi, ja seepärast oli ta üllatunud, et isa mõnikord ei talitanud ostjate sõnade järgi, vaid andis neile hoopis muud kaupa kui seda, mida nad palusid.

«Teil pole seda vaja, see on ju raha tuulde loopimine,» ütles ta, ja ostjad tegid talle aupakliku kummarduse, aga lahkusid kauplusest ebalevalt, otsekui kaheldes, kas tal oli ikka õigus.

Pärast kaupluse sulgemist istus Filip ülakorrusel ja mängis plokkflööti, ehkki ema istus kõrval ja teda polnud vaja kutsuda. Mängides vaatas poiss vilksamisi isa poole ja talle tuli meelde, kuidas isa naeratas neile vähestele

ostjatele, kes ise oskasid küsida seda, mida nad vajasid. Flöödimängust isa ei hoolinud.

«Madudele võib-olla peab flööti mängima, kaupmeestele mitte,» ütles ta ja naeratas, aga mitte nii, nagu Filip oleks soovinud. Ema kuulas ja naeratas samuti, aga tema naeratus polnud kunagi nii aval, sest tema nägu oli kitsam.

«Kui ilusasti ta mängib,» jõudis ema öelda, «Filip peaks muusikuks hakkama.»

Siis vaatas isa emale otsa nagu sellistele ostjatele, kes kunagi ei teadnud, mida nad tegelikult vajasid.

«Ei,» ütles ta. «Ma näen tema näost, et ta suurim soov on saada kaupmeheks nagu isagi. Eks ju, Filip?»

Filip noogutas puiselt. Isa rääkis tõtt. Poisid tahavad sageli suurena kuningaks saada, Filip aga tahtis saada kaupmeheks, see mõte täitis teda peadpööritava rõõmuga, ent ka peadpööritava hirmuga, sest kuidas võiks ta suureltki saada nii suureks kaupmeheks nagu isa? Ta ju ei osanud ostjatele väärikalt otsa vaadata, veel vähem sai ta nendega rääkida nii väärikalt kui isa; sageli oli tal ostjatest kahju, kui nad läksid, kaenlas kaubad, mida kaupmees arvas neil vaja minevat. Õigel kaupmehel ei tohi oma kundedest kahju olla. Just uued kunded, kes kolisid müürseppade ehitatud kõrgetesse majadesse, porisesid kaupmehelt kaupu vastu võttes kõige enam ja virutasid lahkudes ukse prõmmuga kinni. See oli uksekellale liig, kell läks katki ja seda enam ei parandatudki, sest nüüd lausa vooriti sisse ja välja, nii et kaupmees pidi alati poes olema ja teda polnud vaja kellahelinaga kutsuda. Vahel hakkas Filip kartma, et pahandatud ostjad ei tule enam kunagi tagasi, siis tõstis ta plokkflöödi huulile ning mängis lohutavaid viise, ja tundus, nagu oleksid ostjad just seda vajanudki, nad jäid lävel äraootavalt seisma ja nende vihane ilme asendus imetlusnaeratusega. Ainult kaupmees ei naeratanud, raputas oma suurt pead, kui ta naine trepist alla tipsis ja murelikult küsis:

«Mis sa must tahtsid, väike Filip?»

Peagi oli Filip suur; olnuks tal häält, oleks tal nüüd häälemurre olnud, aga tema suu oli suurem ja puhus flööti tugevamalt, ning ühel heal päeval ütles flööt üles. Siis nägi Filip esimest lahkheli oma vanemate vahel, sest ema tahtis, et ta saaks kohe uue flöödi, aga isa ütles, et poisile pole enam flööti vaja, ta olevat juba küllalt suur, et ise

toime tulla, varsti peab kaupluses abiks olema ja müües ei saa pilli mängida.

«Sa ju ei taha flööti, Filip?» küsis isa ja Filip raputas pead ja ta käed värisesid.

«Ta ütles ju kõigi kümne sõrmega «jaa»,» pahvatas ema, aga tema sõnadel polnud kunagi sellist kaalu kui isa omadel, ema hääl oli kõrgem ja hääldus võõrapärane.

«Flööti ta ei saa,» ütles isa, ja siis teadis Filip, et ta ei saa seda, sest isa rääkis alati tõtt. Kui isa alla poodi läks, jäi Filip ema juurde üles ja üritas tulutult vana flööti kokku liimida.

«Kus su poeg täna on, ta mängib nii ilusasti flööti,» ütlesid ostjad, ja muidu alati pahura kaupmehe kortsuline nägu läks naeru täis nagu ikka neil puhkudel, kui kunded ütlesid midagi, mis talle meeldis. Järgmisel hommikul käratas ta naisele nii vihaselt, et see kostis nagu karistuse määramine:

«Täna oled sina kaupluses!»

Ise läks ta linna muusikariistade kauplust otsima. Veel uksest sisse astudeski polnud ta valikut teinud ja müüjast polnud ka mingit abi, too küsis nõmedalt: «Mida võiks olla?» asjakohase kummardusega. Kaupmees ühmas midagi, aga ei vastanud, ja kui veel teinegi ostja sisse astus, andis ebasõbraliku käeviipega märku, et teist esimesena teenindataks.

«Mida võiks olla?» küsis müüja.

«Suur trumm mu pojale,» vastas ostja, ja müüja hakkas otsemaid suuri trumme letile laduma, üks suurem kui teine. Kaupmehe mõned kortsud läksid naerule, ta taipas kohe, et plokkflööt oli siiski väga tagasihoidlik soov, aga ometi vaatas ta vaenulikult läikivate klappidega väikesi musti torusid, ja nende ärritamiseks vaatas ta hoopis teise pilguga, tunnustavalt, kõrval lebavaid messingtrompeteid.

«Kas härra on valiku teinud?» tuli küsimus, kui teine ostja suure trummiga minema veeres.

«Messingtrompet,» vastas kaupmees veel enne, kui oli lõplikult otsustanud, ja nüüd ei saanud ta öeldut tagasi võtta, pigem pidas ta vajalikuks oma soovi leti taga seisvale ametivennale põhjendada:

«See on mu pojale, ta lõhkus oma plokkflöödi ära ja ma ütlesin, et uut ta ei saa ja kõik! Poiss on õnnetu, tema nimi on Filip, ja ema arvates olen ma hirmus karm. Kui

nad ainult teaksid, et tulen nüüd koju, kuldne trompet kaasas.»

Ta lausa lobises rõõmust, seda taibates jäi äkki ehmunult vait, aga müüja lobises trompetit võttes viisakalt edasi. Ja kaupmehe imestuseks tõstis ta pilli suule ning puhus, silmad kinni, äratussignaali, pärast tegi silmad taas lahti ning vaatas ootusärevalt kundele otsa.

«Imeline kõla,» ütles ta, ja kui ostja sõnagi ei lausunud, ulatas veidi solvunult, aga väga pidulikult tollele trompeti ja ütles eriliselt rõhutades:

«See on parim trompet, mis mul kunagi on olnud, selles pole teil tarvis kahelda.»

«Pakkige sisse,» ütles kaupmees.

«Ja võite kindel olla, et kui üldse on midagi, mis üht tragi poissi rõõmustab, siis on see kindlasti trompet.»

Kaupmees tasus arve, aga müüja viisakale «Nägemiseni, tänan, härra» vastas ta kauplusest lahkudes ainult õlakehitusega.

Kui ta kummalise kujuga paki Filipile ulatas, seisis poiss värisevi käsi ja vaevu söandas seda vastu võtta. Aga niipea kui ta oli kuldse trompeti hallist pakkimispaberist välja võtnud, viskus ta isale kaela, isa aga raputas pead ja ütles:

«Nüüd pead ka kaupluses abiks olema, ja seal ei saa sa tuututada.»

Filip üritas kaubelda nii, nagu isa oli talle õpetanud, ta oskas küll ära arvata, mida ostjad soovisid, aga seda ei tohtinud nad ju saada, kuid ta ei osanud ära arvata, mida ostjad tegelikult vajasid, kui nad seda just ise ei teadnud. Ostjad vaatasid teda kahtlevalt, iseäranis uued, kes polnud kunagi tema flöödimängu kuulnud, nad võisid küll eaka kaupmehe sõna kuulata, aga mitte alaealist poisikest, kes kunagi oma seisukohti ei põhjendanud, ja ehkki nad teadsid, et ta on tumm, kalduti ometigi tema sõnatust ebaviisakuseks pidama. Filip ja isa seisid kumbki oma leti ääres, üks ühel, teine teisel pool treppi, ja ostjad seisid pigem isa leti taga järjekorras, kui lasksid Filipil end teenindada. Kogu päeva kannatas ta selle all, aga kandis hoolt, et isa seda ei märkaks, alles õhtul mängis ta kõvasti ja kaeblikult trompetit, sest siis ei vaevunud isa seda kuulma.

Ühel õhtupoolikul valitses kaupluses ebaharilik tühjus. Filip veetis aega, silmitsedes üht suurt reklaami, mida

varustajad alati kaupadega koos saatsid, aga mida kaupmees kunagi üles ei pannud; reklaamil oli kuulus näitlejatar, kes, ise poolalasti, pesi hambaid; tema punasest suust valgus valget vahtu, mis moodustas hambapastat ülistavaid sõnu, sest see polnud mitte üksnes valgem kui kõik teised, vaid sisaldas ka vitamiine. Siis ütles kaupmees:

«Ole reklaamiga ettevaatlik! On halbu poode, kus kõrvuti ripuvad ühe ja sama kauba, aga kahe erineva firma reklaamid, ja mõlemad reklaamid kinnitavad, et üks kaup on teisest parem. Võta arvesse, et see on päris võimatu, sest üks kaup sobib paremini ühele ostjale, teine aga teisele, ja nii võiksin lõputult jätkata. Kaupmehe asi on oma kundele öelda, mida tal vaja läheb, kui ostja ise seda ei ütle. Reklaamid ei austa inimest ja nad ei lase inimesel kunagi ise valida. Võib-olla vajab poolalasti näitlejatar oma hammastele just seda pastat, ta paistab sedamoodi välja küll, aga igal inimesel on oma hambad, ja hambad on erinevad. Reklaamid võivad valetada. Sageli lasevad nad näitlejataril ülistada mingit pesupulbrit, ehkki tema kätest on kohe näha, et ta pole kunagi ise pesu pesnud. Niisugune naine valetab, et raha teenida, ja seda teevad paljud. Aga hea kaupmees seab tõe teenistusest kõrgemale. Seepärast ära vaata reklaami, vaid rebi see kohe puruks.»

Filip tegi, nagu isa käskis, aga näitlejatar oli veel enam-vähem terve, kui ta ehmunult pilgu tõstis, sest poes kõmasid võimsad sammud, ja nähes, et sisseastuja oli sale noormees, ehmus Filip veelgi enam, sest kuidas võis üks inimene nii raskelt astuda? Isegi kaupmees vaatas võõrast hämmeldusega ja sugugi mitte üksnes sellepärast, et polnud teda varem näinud, sest uusi kundesid ilmus iga päev.

«Ma sooviksin paki suitsu,» lausus võõras ja tõstis tervituseks sõrmed kuklasse lükatud mütsi juurde.

«Ei tule kõne allagi. Teil on suitsupakk taskus.»

Olnuks võõras uudishimulik turist, oleks kaupmees talle kindlasti postkaardi müünud, aga turistid on alati veidi kohmetud, sest nad on võõras kohas, ja seda varjamaks naeratavad nad nii enesekindlalt, et see tundub sageli tobedana; see mees naeratas aga märksa mõistatuslikumalt, ühtaegu kavalalt, võluvalt ja häbelikult.

«Olete väga taibukas! Te märkate, et ma suitsetan sigaretti, ja siis otsustate kohe, et mul on suitsu. Enne-

nägematu taibukus! Aga ma võin teile teatavaks teha, et praegu suitsetan ma oma kõige viimast sigaretti; kui see on ära tõmmatud, pean saama uue, sest suitsetan erakordselt palju ja mul ei ole taskus a i n u s t k i sigaretti.»

«Ma ei taha teiega vaielda. Kui tahate mulle seda tõestada, pöörake kõik oma taskud pahupidi.»

«Ma ei luba, et mingi kaupmees mind läbi otsib. Aga kaaskodanikuna soovitan ma teil mulle müüa palutud suitsud, muidu võib see teile kalliks maksma minna.»

«Kas mõtlete seda, et ahelsuitsetajana võiksite mulle oma rohke suitsetamisega kõvasti sisse tuua — ma näen, et kavatsete siia linnaossa elama asuda, te pole tavaline turist.»

«Teie kaupmehevõimetest räägitakse palju ja te ei petnud mu ootusi. Ma oleksin siiralt kurb, kui te kas või ühestainsast kundest ilma jääksite, ja seepärast...»

«Maailmas on teisigi maju kui need, mis siia ehitatakse, ja te ei pea ju siia elama asuma. Kui te seda ikkagi teete, jääb teil üle kas osta minu või kellegi teise juurest, ainult siis peate küll kaugele kõmpima, sest ma olen siin kandis ainuke kaupmees.»

«Seda on kohe näha.»

Võõras laskis pilgul üle kõigi riiulite käia, märkas Filipit ja noogutas talle naeratades. Filip, kes polnud harjunud, et ostjad teda viisakalt kohtlesid, ei saanud jätta vastu naeratamata, ehkki ta proovis naeratust iga hinna eest tagasi hoida. Võõras läks trepi taha ja lausus:

«Kenake ladu!»

Siis astus kaupmees ähvardavalt tema poole ja ostja taganes raskel sammul ning laskis pilgul mööda treppi üles joosta.

«Idülliline trepp!» ütles ta. Ta viskas suitsukoni puupõrandale, aga kustutas selle siiski tallaga ise ära.

«Ma sooviksin paki suitsu,» ütles ta hooletult, nagu poleks midagi juhtunud.

«Selle asja üle me enam ei vaidle,» ütles kaupmees.

«Või nii?»

Võõras astus veel sammu tahapoole, ja võib-olla sellepärast, et vahemaa sel moel suurenes, kõvendas ta Filipi poole pöördudes häält:

«Ja mida teie ütlete, te olete isast noorem, kas müüte mulle paki suitsu, jah või ei?»

Kõige targem oleks olnud mitte väljagi teha, aga ometi

osutas Filip, meelitatuna teietamisest, sest keegi polnud kunagi varem talle «teie» öelnud, oma tummale suule.

«Selge. Te ei söanda isa kuuldes midagi öelda, pole ilmselt kunagi söandanud midagi öelda. Aga mina söandan!» põrutas ostja hirmuäratava häälega, aga kaupmees põrutas veel hirmuäratavamalt:

«Välja minu kauplusest!»

Ja võõras põgenes, oli juba uksest väljas, kui kaupmees lisas:

«Ja otsemaid!»

Kogu maja kõmas mehe rasketest sammudest. Kaupmees seisis puhkides ja vaatas vilksamisi Filipit, kes poleks pidanud sellist stseeni nägema. Ta tahtis midagi öelda, mis oleks asjad taas paika pannud, aga viimaks sõna suust välja saades ägas:

«Sihukesed tuleks politsei kätte anda!»

IV

Kaupmees, kes kunagi polnud raskelt haige olnud, külmetus äkki ja peaaegu kaotas hääle, nii et ta sai vaevaga rääkida. Naine läks apteeki ja ostis köharohtu, aga mees sülitas selle välja ning sai veel ainult kähiseda. Just neil päevil oleksid ostjad asjalikku nõu vajanud, harva võtsid nad kauba ilma nurisemata vastu ja sageli nurisesid kaupa vastu võtmatagi. Filipil oli õudne kuulda, kui isa ostjatele aru pähe panna tahtes köhima hakkas, ja see õudne köha peletas nakkust kartvad ostjad minema. Paljud põgenesid Filipi leti ette, juhtus isegi nii, et selle ees seisis terve järjekord, samal ajal kui isa seisis üksi ja köhis. Ja pisarad silmis, sest pisarad tulevad ikka köhimisega silma, vaatas ta trepiastmete vahelt vargsi Filipi poole ja Filip vaatas vargsi tema poole.

Võib-olla oli ta nüüd vilunum, ostjatega sai ta märksa kiiremini hakkama kui varem — või polnud äkki enam nii palju ostjaid? Tuli ette, et poes polnud üldse kedagi, ja ühel päeval lausus isa:

«Mul polegi ju vaja siin olla,» ja läks tööajal linna, seda oli varem ainult üks kord juhtunud — tookord oli ta trompeti ostnud. Sel päeval teenindas Filip värisevi käsi, iseäranis värisesid ta käed, kui ta teenindas tütarlast, kelle

nimi oli alati olnud Rosa, aga varem polnud ta sellele kordagi mõelnud.

«Tuub hambapastat,» ütles tüdruk ja pani oma valge käega letile kollase mündi.

«Lett vist kõigub?» küsis tüdruk ja Filip vaatas talle samuti küsivalt otsa, sest loomulikult seisis lett kindlalt paigal. Tüdruk naeratas vabandavalt ja tänu sellele nägi Filip tema hambaid, mis ei paistnud sugugi hambapastat vajavat, ja siis naeratas ka Filip. Tal hakkas äkki palav, veri tõusis talle pähe, nähes, et hambapasta, mille ta tüdrukule ulatas, oli just seesama, mis oli valgem kui kõik teised ja mida soovitas poolalasti näitlejatar, kelle ta oli puruks tõmmanud. Rosa võttis tuubi, aga selle asemel et ära minna, jäi seisma ja ütles:

«Kas sa trompetit oskad puhuda?»

Filip noogutas hämmeldunult, aga kaupmees peab oma hämmeldust varjama, niisiis jooksis ta trepist üles ja võttis trompeti. Juba kõige ülemisel trepiastmel hakkas ta puhuma, sest nägi, et Rosa vajas seda.

Alumisel trepiastmel seisid isa suured jalad. Filip tõmbas käega kiiresti üle niiske suu ja peitis trompeti selja taha.

«Ma pole kurt,» püüdis isa kähedast häälest hoolimata karjuda: «Kuidas sulle küll tuli pähe töö ajal tuututada? Sul pole vaja vastata,» lisas ta, kui Filip seisis, vehkides kõigi selle käe sõrmedega, mis polnud trompeti ümber surutud.

«Sinust ei saa head kaupmeest. Trepiastmete vahelt olen ma küllalt näinud, kuidas sa kaubitsed. Sul puudub üldse võime «ei» öelda!»

Nii et see on siis tõsi! mõtles Filip järgnenud kohutavas vaikuses: ma olen valesti teinud, ma ei vääri kaupmehe nime. Samas taipas ta koletu selgusega, et ostjate viha vältimiseks oli ta lasknud neil kõigil osta märksa rohkem, kui nad vajasid, ja nõnda oli ta ära teeninud isa viha; nüüd vihkasid teda nii isa kui ka inimesed. Hirmsat kahetsust tundes langes ta isa ette põlvili, aga isa läks juba trepist üles ja astus nii raskelt, et astmete all olnud kõmbid kukkusid maha ja viisid langedes riiulitelt mõned topsid kolinal kaasa. Filip tahtis talle järele joosta, aga uks virutati ülal kinni ja järgmisel hetkel kajas maja kohutavast köhahoost.

Ta kiirustas ukse sulgemisega, et ostjad köha ei kuuleks

ja nakatumist ei kardaks, üritas Filip mõelda — ja vaata, kaupluses oligi juba üks ostja. Filip pani trompeti lattu ja kuivatas silmad.

«Moens, Filip!» ütles ostja, sest see oli temavanune hakkaja poiss, ja tegi grimassi, nagu oleksid nad juba ammust ajast head sõbrad, ehkki nad polnud kunagi juttu ajanud. Filip imestas, kui teda nägi, poiss oli käinud seal juba hommikupoolikul emale kartuleid ja isale tubakat ostmas, aga kaupmees oli kohe aru saanud, et tubakas oli poisi enda jaoks, ja tema oli poiste suitsetamise vastu.

«Viska mulle pakk tubakat, ma nägin, et oled üksi.»

Filip raputas murelikult pead, aga noor kunde tõmbas kauboi liigutusega taskust piibu ja suunas selle Filipi poole nagu revolvri. Filip ei lasknud küll end alt vedada, aga ehmus ikkagi ja rahunes alles siis, kui poiss piipu jälle piibuna kasutas. Ta torkas sõrme piibukahasse ja ütles: «Kurat võtaks, ega ma sult püssirohtu palu!»

Filip pidi möönma, et poisil on õigus, kummaliselt masinlikult läks ta trepi taha, tema peast käisid kauge kajana läbi isa hukkamõistvad sõnad: sul puudub üldse võime «ei» öelda — ja olles mingis erilises rahustava lootusetuse seisundis, tunnistas ta endale, et isa sõnad pidasid paika nagu alati, ja ta võttis alumise trepiastme alt tubakapaki, mille suurus ületas noore kunde suurimadki ootused, ja too väljendas vaimustust sõnadega:

«Ähäh!» — sest poisid oskavad öelda selliseid asju nii, et need vaimustust väljendavad. Filip pani paljuütlevalt sõrme oma tummale suule, poiss võttis tubakapaki, pilgutas silma ja väljus uksest, mis polnud jumalale tänu aastaid helisenud.

Filip oli sulgemisajani üksi kaupluses, isa kurk oli karjumisest valutama hakanud, naine mässis talle sooje rätte ümber kaela, aga isa kiskus need jälle ära.

Filipi käed oleksid nagu omapead talitanud, enne õhtut olid nad müünud paki suitsu veel ühele eakaaslasele. Linnaosas liikus peagi kõlakas, et Filip müüb tubakat, kui isa kodus pole, ja nädala lõpuks olid tal sõbralikud, aga päevavalgust kartvad suhted linnaosa kõigi alaealiste poistega, kellele meeldis salaja suitsu tõmmata.

Oli see hirm isa viha ees, mis pani teda kõiki täiskasvanuid kartma, või kartis ta ainult sellepärast, et oli üksi kaupluses, mis oli varsti nii vana, et oleks kummitustele kindlasti meeltmööda olnud? Kui müürsepad tulid ehitus-

platsilt ja küsisid liiga palju õlut, raputas ta pead, aga rohkem hirmust kui mingi tagamõttega, ja kui nad ähvardasid teda oma suurte rusikatega ning käärisid käised musklite näitamiseks üles ja sõimasid teda kutsikaks, hakkas ta kogu kehast värisema ja andis neile õlut. Kohe olid tigedad mehed nagu ära vahetatud, nad patsutasid talle õlale ja surusid liigutatult kätt ning kiitsid pugejalikult tema teguviisi ja ülepea teda tervenisti. Isa seda ei teadnud, ta oli harva kaupluses, aga ühel päeval hiilis ema trepist alla. Ta naeratas kohmetult, minnes kosmeetikatarvete kasti juurde. Filip sirutas käed ema poole, et ära hoida hirmsat tegu, aga ema lausus oma maheda, ikka veel veidi võõrapärase häälega:

«Ära karda, väike Filip, isa ei märka midagi, ta ei näe mind enam, tal on nii palju muresid, kõige uuema maja alakorrusel avatakse selvekauplus, sest omanikul on kunstjalg ja ta ise ei saa teenindada. Aga käia meie vanade kundede juures sinu isa taga rääkimas saab ta küll, sest ta on halb inimene ja ütleb, et tema juures võivad nad kõike, mida tahetakse, poolmuidu saada, sest tema ei mõtle teenimise peale, nii ta ütleb, ja meie vanad kunded usuvad, et isa tahab teenida. Jah, mu poeg, kui sina poleks isa vastu sõnakuulmatu olnud, ei oleks meil enam ainustki ostjat.»

Filip kahvatas, kui ema sõnakuulmatusest rääkis, aga ema pani käed ümber ta kaela, nii et Filip tundis kuklal külma jumestuskreemituubi, ema suudles teda ja Filip nägi, et tema armas nägu on varsti niisama kortsuline kui isal, ehkki kortsud ei olnud nii sügavad, nii et emal võis tõepoolest jumestuskreemi vaja minna, sest ta oli ju naine.

«Anna neile aga kõike, mida nad tahavad, mu poiss, sest muidu lähevad nad kunstjalaga mehe juurde ja see pole neile hea; kas sa arvad, et sinu kõiketeadja isa ei tea sinu kauplemisviisist; mispärast ta siis sinu arvates laseb sul kaupluses üksi olla? Sa pead isaga kannatlik olema, ta on varsti vana, ma olen nii mures tema pärast, aga minu sõna ta ei kuula, ta ei lase isegi salli endale kaela ümber panna.»

Ema hääl muutus kõrgeks ja peeneks, et mitte nutuks puhkeda. Filip kuulis ema vaikselt trepist üles minevat, ise oli ta omadega nii läbi, et pidi istuma kõige alumisele astmele, mille all seisid tubakapakid, ja käed näo ette

4—30/31

panema, et mitte näha kauplust üles-alla õõtsumas nagu merel võimsa tormi käes. Ta tahtis leida kergendust mõttest, et oli siiski õigesti talitanud, aga sellest polnud abi, sest kuidas oleks ta suutnud jääda õigeks oma isa ees?

Niiviisi oli ta istunud kaua, kui uks avanes, ta tahtis oma mure unustada ning rõõmustada sisseastunud truuks jäänud kunde üle. Aga see polnudki kunde, see oli isa, küürus ja hall, Filip nägi teda läbi pisarate, ja võib-olla sellepärast oli isa kuju tundmatuseni ähmastunud.

«Sa istud siin, Filip,» ütles isa kähiseva häälega ja istus vaevaliselt tema kõrvale.

«Kas müüd mulle ühe sigari?» sosistas ta.

Filip mäletas, et rohkem kui üks kord oli isa lausunud mõnele hääle kaotanud kundele: «Sa ei saa sigarit, seni kuni su kurk on haige», aga ta võttis ometi sigari, kõige pikema, mis leidis, ja pakkus käte värisedes isale tuld. Isa hakkas kohe hirmuäratavalt köhima; kui ta kõnevõime pikapeale tagasi sai, ägas ta:

«See on maailma lõpp, inimesed teenindavad ennast ise.»

Filipit põletas tema enda higi.

«Taevas pole jumalat,» kaebas isa ja osutas sigariga lakke, «ja maa peal on ainult inimesed, kes ei tea, mida nad teevad. Aga ikkagi teevad.»

Ta köhis jälle, aga tõmbas suitsu, nii et sädemed lendasid.

«Ja sina, mu poeg Filip, kas sina tead, mida sa teed? Hommikul kukkus üks müürsepp kõrgelt tellingult alla.»

Filipi silmad ja suu läksid pärani ja ta jäi totralt isale otsa vaatama. Isa köhis, või oli see hoopis naer, mis kortsudesse muige tõi, ta patsutas Filipit põsele, — sellist kommet polnud tal varem olnud.

«Olgu, Filip, mis seal's ikka, üks müürsepp vähem, aga kõik majad saavad lõpuks ikkagi valmis ja kõigepealt alumine, kaupluste korrus. Kas müüd mulle pudeli viina?»

Uimasena vaarus Filip trepi taha ja tõi pudeli viina. Isa ajas end püsti ja hoidis pudelit otse näo ees nagu müürsepad terviseks juues:

«Terviseks, Filip, sa oskad kaubitseda, sinust saab tõeline kaupmees nagu sinu isa, eks ju? Ära unusta pudelit arvele juurde panna!»

V

Juba avamispäeva eelõhtul tungeldi uue kaupluse pidulikult valgustatud akende ees, kust terve kauplus paistis otsekui reklaamplakat, täis siin kandis ennenägematuid kaupu, mida vana kaupmees oli tarbetuks pidanud. Hommikul sadas, vihmamantlid otsiti välja ja keegi ei jäänud koju. Vana kaupmees seisis ukse kõrval rohelises kitlis, kortsus ja hall, aga pilk lõõmav, vanad kunded tervitasid teda areldi, aga ta vaatas neist läbi ja ei vastanud tervitustele. Mitmed hiilisid häbenedes koju, aga oletades, et kaupmees on läinud, tulid tagasi, ja tema seisis vankumatult paigal, ehkki vihmast läbimärg. Siis ei suutnud nad enam oodata. «Me peame varju alla minema,» ütlesid nad üksteisele ja voorisid kauplusse. Seal jätkus müüjaid kõigile, sest kõik teenindasid end ise ja võtsid kaupu, mida nad tahtsid ja millele kirev reklaam nende tähelepanu juhtis. Viisakad müüjad jalutasid ostjate seas ning kummardasid ja juhatasid kaupu kätte, kaupmees arvas nende seas muusikakaupluse müüja ära tundvat, aga päris tuttav oli talle kaupluse omanik, kes istus väljapääsu juures, müts kuklasse lükatud, ja kasseeris naeratades raha sisse. Maksti rõõmuga, sest kõik tema kaubad olid odavamad kui vana kaupmehe juures, ja siiski läksid ostjate arved suuremaks, sest nüüd võisid nad vabalt osta kaupu, mida nad ei vajanud.

Koloniaalkaupluses polnud ainustki ostjat, Filip käis närviliselt lettide taga edasi-tagasi, astus välja trepile, et uue kaupluse poole vahtida, aga see jäi suurte majade taha ja ta nägi ainult vihmamantlis inimesi. Suures hädas tõi ta trompeti ja istus letile puhuma. Rosa vist kuulis seda, äkki seisis ta seal, Filip pani jahmunult trompeti kõrvale, et käed oleksid teenindamiseks vabad. Aga Rosa ei soovinud midagi, ainult seisis ja vaatas üksisilmi talle nii kummaliselt otsa, nagu ootaks, et Filip ise talle ulatab, mida ta tahab. Ja Filip muudkui vaatas Rosat, nuputades, mis see võiks olla; äkki oli talle see üllataval kombel selge, samas äkki see selgus kadus. Tusaselt pidi ta nentima, et polnud oma isa tarkust pärinud, kõik poes leiduv tundus neiu silmis peituva soovi kõrval tühisena. Ja esimest korda mõtles ta, ise oma mõttest kohkudes, et võib-olla oligi tulnud uute, imeliste kaupadega kaupluste aeg.

Rosa sundis teda oma mõtet häbenema:

«Mina ei hakka uues kaupluses käima, ma tahan ainult sinu käest osta, sest sa mängid nii ilusasti trompetit. Mis su nimi on?»

Filip kees kasvavast õnnetundest, aga tema õnne tumestas valu, et ta ei saa vastata tüdruku kõige lihtsamalegi küsimusele. Ta pani väriseva käe suule näitamaks, et ta on tumm; Rosa sai sellest liigutusest võib-olla valesti aru ja mõtles, et ta tahab musi saada, põimis mõlemad käed Filipi kaela ümber, ja Filipki oli väle oma käsi tema kaela ümber panema, ja järgmisel seisatunud hetkel surus ta oma elu esimese ja kõige kuumema suudluse tüdruku huulile. Neid segas, et lett oli nende vahel, tulvil uut jõudu tahtis Filip suudlust katkestamata üle leti hüpata — mis on ju iseenesest peaaegu võimatu —, lett läks ümber, Rosa hüppas tagasi, et oma jalaluid säästa, säästiski õnnekombel, aga kaotas ometi tasakaalu, komistas ning kukkus läbilõikavalt kiljatades põrandale, silmapilk oli Filip tema juures, et vaadata, kas joodi vaja ei lähe, aga verd polnud näha ja Filipil ei jäänud muud üle kui trööstiks tüdruku kõrvale heita, ja nüüd, kus enam kukkuda polnud võimalik, suudlesid nad teineteist märksa turvalisemalt.

Nõnda lamasid nad kaua ega märganudki, kui uks avanes ja keegi neist üle astus, ehkki neid oli kaks. Alles siis, kui trepilt hakkasid kostma sammud, rütmilised, nagu töötaks masin, kargas Filip püsti ja nägi, et see oli isa. Siis jättis ta Rosa sinnapaika, vedas püksid üles ja jooksis rütmitute sammudega isale järele, pilve pealt kukkunud Rosa võttis trompeti ja üritas seda puhuda, aga sellest tuli vaid kähedaid prääksatusi ja ta loobus kohe.

Ülakorruse elutoas kinnitas kaupmees knopkadega seinale hiiglasuure reklaamplakati, valge tagakülg väljapoole, ja maalis sellele suurte nurgeliste veripunaste tähtedega: *kõigile vaestele tasuta välja jagada.* Tema laia selja taga seisis naine ja murdis oma õblukesi käsi, aga sellest polnud abi. Omastest välja tegemata võttis kaupmees pahupidipööratud reklaamplakati ja väljus, et seda kaupluseaknale kleepida, ja järgmisel päeval oli vana poe juures suurem tunglemine kui uue poe juures. Lähedalt ja kaugelt vooris räbalates kaltsakaid, kerjuseid, paljasjalgseid lapsi, naisi lapsevankritega, milles kogu nende varandus võttis veel vähem ruumi kui nende väikesed lapsed, isegi joodikud kõmpisid südalinnast pika tee maha, ehkki neil

oli raske käia. Kaupmees andis neile, mida nägi neid vajavat, ainult õlle ja kanged joogid jättis ta endale, mis nii mõnedki joodikud sõimama pani. Aga suurem osa tema kummalistest kundedest nuttis rõõmust kaupmehe annetuste üle, nad suudlesid ta suuri käsi, ülistasid ta teguviisi ja lisasid, et ta on maailma parim inimene. Kaupmees teenindas kõiki ise, naine ei tohtinud aidata, ehkki ta oli alati jõulurutu ajal abiks olnud, ja nüüd oli veelgi kiirem. Ja Filip — talle anti luba kaupluses trompetit mängida.

«Mängi meile midagi,» ütlesid vaesed ja tahtsid kuulda oma noorusaja vana valssi. Filip raputas ehmunult pead, sest ta ei osanud vanu valsse, kuid kaupmees ütles tema poole vaatamata, aga seda käskivamalt:

«Mängi nüüd, Filip, mängi nagu süda lustib, selleks sul trompet ongi, kas siis kaupmees ei peagi oma parimaid kundesid lõbustama?»

Niisiis pidi Filip mängima, kõigil oli oma muusikasoov ja ta pidi kõik need täitma ilma ühegi pausita, sest soove oli nii palju. Oleks veel, et tal ainult õhust puudu tuli, ta oli juba mõistust kaotamas, aga niipea kui ta trompeti huulilt võttis, hüüdis kaupmees üle poes valitseva lärmi:

«Mängi edasi, Filip, sinu suurim unistus on ju muusikuks saada, harjutamine teeb meistriks!»

Ja Filip mängis ning paremaidki päevi näinud vaesed võtsid üksteise ümbert kinni ja loopisid jalgu, ja nõnda läkski lahti tants, mis kõike oma teelt pühkides ja ümber lükates liikus läbi vana poeruumi, kus üks lett oli juba varem ümber lükatud.

Väljas seisid kaupmehe vanad kunded ja vaatasid hirmunult pealt, kahetsedes, et polnud vanale kaupmehele truuks jäänud, ühtlasi ka veidi kadestades, et nad ei saanud kaasa lüüa nüüd, kus poes nii lõbus oli. Kõige julgemad otsustasid üheskoos kaupmehe jutule minna ja paluda tal see mäng lõpetada, nemad jäävad ju tema kundedeks edasi, mis sest, et nad uudishimust olid korra — või paar korda — uues kaupluses käinud. Aga vaevalt said nad oma nina uksest sisse pista, kui kaupmees nad ära tundis ja vihaselt müristas:

«Välja!»

Ja nad lahkusid viimast lootust kaotades, samal ajal käis poeruumis Filipi õnnetu trompeti helide saatel metsik tants.

Kui kõik kaubad olid välja jagatud, seisis koloniaalkaupluse ukse taga endiselt suur hulk vaeseid, juurde oli tulnud palju neid, kes midagi polnud saanud, aga ka need, kes juba olid midagi saanud, seisid saba lõppu, sest nüüd oli neil jälle midagi vaja. Ja kui kaupmees ukse sulges, lendas tema poole kõige kohutavamaid sajatusi ja sõimusõnu, ja aknaruudud peksti kividega puruks. Kaupmees istus ülakorruse elutoas surnukahvatuna, kortsud nagu paisunud veresooned. Filip ei kuulnud midagi, ta oli pärast mängimist lausa surmaunne vajunud. Ema jooksis hädaldades ühe juurest teise juurde, rohkem oli ta siiski Filipi juures ja pani märgi lappe poja laubale ja suures segaduses ka tulikuumale trompetile.

Kerjused ei lahkunud enne, kui politsei vahele segas.

Kolme päeva jooksul ei näidanud kaupmees end kellelegi ega vahetanud sõnagi oma perekonnaga. Neljandal päeval toetas ta redeli majaseina vastu ja võttis maha tähed, mis ühtekokku moodustasid sõna «koloniaalkauplus». Siis läks ta sisse ja hakkas oma vana poodi segi peksma, üks lett oli juba ümber lükatud, nüüd lükkas ta ümber ka teise, viskas mõlemad minema ja võttis ülakorruselt kõik toolid, nii et naine ja poeg pidid püsti tõusma, ja viis toolid poeruumi. Seejärel ronis ta taas redelile ja, raevunult kinnitas uued tähed seina külge, nüüd võis sealt lugeda «trahter», tõsi küll, veidi laiemate vahedega, sest «trahter» võtab vähem ruumi kui «koloniaalkauplus».

Õhtuti, pärast endist sulgemisaega, oli koloniaalkauplus avatud, sest nüüd oli see trahter, ja vanad kunded, kes olid kahetsenud, et nad vanale kaupmehele truuks polnud jäänud, ja kes pealegi olid alati trahteri järele puudust tundnud, tulid tagasi, noogutasid kurvameelselt vanale poeruumile ja tellisid õlut ning kangemat kraami. Ja kaupmees, keda nüüd tuli peremeheks kutsuda, tõi neile kõike, mida nad tahtsid, ta oli oma rohelise kitli seljast võtnud ja käis ringi vanas koitanud kelnerikuues.

«Kas me ei saaks veidi jalga keerutada, sul on ju muusikamees majas,» ütlesid alalised kunded hilja õhtul, kui olid julgustuseks napsi võtnud ja tundsid vajadust kangeks jäänud jalgu liigutada.

«Muidugi, muidugi,» vastas peremees ja hüüdis: «Filip!»

Filip ei tulnud. Siis koperdas isa trepist üles teda kutsuma, aga üleval mademel seisis tema eakas abikaasa ja ajas käed laiali, tahtes abitult end laiemaks teha, kui ta oli.

«Ma tahan, et Filip kõrtsis mängiks!»

Väike naine surus pea vastu rinda nagu puksimishimuline kits, aga ta tegi seda sellepärast, et oma häält valitseda, ja kui ta siis pihta hakkas, rääkis ta esiteks nii valjult, et mees, uskumata oma kõrvu, jäi talle üksisilmi otsa vahtima.

«Ma näen küll, mida sa tahad ja alati oled tahtnud: et me kõik alati sinu tuhvli all oleksime. Vaata, mida su enda poeg sellele paberitükile kirjutas ja laua peale pani, sest ta ei söandanud ise seda sulle anda!» ütles naine ja rääkis nüüd taas tavalise kõrge peenikese häälega, ulatades mehele paberi, millele Filip oli lausa ilukirjas maalinud:

«Isa! Inimestele ei saa keelata seda, mida nad tahavad, kui neile pole võimalik kinkida seda, mida nad vajavad. Minu suurim soov on abielluda ja . . .»

Isa rebis paberi tükkideks, timpis sõnagi lausumata trepist alla, haaras viinapudeli ja kuulutas trahterikülalistest mõne trepiastme võrra kõrgemal seistes:

«Minu poeg on liiga uhke, et teile mängida. Aga jääge teie minu juurde — ma pakun teile kõike, mida te vajate, ja rohkemgi!»

Ja ta naeris kähedalt ning käis kõiki klaase täites ringi ja nõudis kohe ka arve.

Järgmisel päeval sõidutas kaupmees Filipi sadamasse, kodutrepil seisis nuttev ema, tee veeres seisis Rosa. Filip oli surnukahvatu, ehkki tal oli trompet kaasas. Autos ei lausutud sõnagi, aga sadamakvartalist läbi sõites pistis isa pea autoaknast välja ja tervitas kõiki. Isa läks suure luksusauriku pardale, mis parajasti sadamas seisis, ja vahetas paar sõna puruvana ülemkelneriga, keda ta ammust aega tundis, mees lubas võtta Filipi laevaorkestrisse trompetimängijaks, palgaks ainult hädavajalik söök. Kui isa jumalaga jätmata lahkus, seisis Filip ja tõnnis nutta, ehkki ta oli selleks juba liiga vana, peaaegu naisevõtueas.

Trahteril olid head päevad, peagi täitsid alalised kunded nii terve alakorruse kui ka ülakorruse elutoa, perenainegi

pidi teenindama, talle oli antud karm käsk tuua kõike, mida kunded soovisid, ükspuha kui purjus nad ka olid, aga ta pidi raha ette nõudma. Paljud alalistest külalistest olid müürsepad, sest seal muudkui ehitati maju, paljud neist veetsid oma vaba õhtu trahteris ja pummeldasid kogu öö, et siis järgmisel päeval kõrgeilt tellinguilt alla kukkuda. Perenaine nuttis iga kord, kui ta sellest kuulis, tema silmad läksid suuremaks, et mahutada pisaraid, ja täitsid varsti kogu näo, rõivad lotendasid tal seljas nagu kummitusel. Peremees naeris ja jõi oma truude kundedega ning oli ainus, kes kunagi purju ei jäänud, õlu ei hakanud talle pähe, vaid jäi kõhtu pidama, mõne aja pärast rebenesid ta kelnerikuub, vest, särk ja kampsun, nii et ta karvane rind hakkas paistma.

Nõnda ei saanud see kaua kesta, naine jäi liiga kõhnaks ja mees läks liiga paksuks, et edasi elada, aga enne surma jõudsid nad Filipilt saada ühe postkaardi. Ema luges seda esimesena, sest ta tundis postiljoni paremini, kaart oli saadetud kaugest maailmajaost, kust temagi oli pärit, ja kui ta nägi postmargil oma emakeelt, oli tunne, et ta silmad on liiga väikesed.

«Kuidas ta küll seal võõral maal hakkama saab,» ütles ta kõrge peenikese häälega, «ma pole ju talle kunagi seda keelt õpetanud?»

«Filip räägib kõiki keeli võrdselt hästi!» hüüdis kaupmees ja rebis talt kaardi käest. Aga kui ta luges, et Filip oli maale tõstetud, kuna ta ei tahtnud kunagi mängida seda, mida peened reisijad kuulata soovisid, pööras ta naisele selja ja laskis pea longu, aga ajas samas pea jälle püsti ning ütles vaikse ja väga käheda häälega:

«M i n u poeg!»

LUGU KLAASIST

I

No nii, hakkame siis pihta! Kui lugu otsa saab, ei tea me rohkem kui praegu. Elas kord hea vana optik, kes istus oma sulatustiigli juures; ükskord üpris räbalas tujus valmistas ta prillid, millel oli selline omadus, et kõik vilets ja inetu paistis läbi nende sedamaid niisama imelisena kui see, mis seda tõepoolest oli. Isegi keedetud spinat paistis läbi prillide nagu kõige kaunim haljendav maastik, ja inimesed, kes olid sõjas ühe jala kaotanud või kolme jalaga sündinud, nägid sedamaid imekombel normaalsed välja. Vana optik hakkas äkki kõike paremas valguses nägema ja meisterdas muudkui oma lõbuks prille. See oli lõpu algus.

II

Suures linnas, kus on nii palju maju ja inimesi, et kõigile ruumi ei jätku, elasid ühes viletsas toakeses noor mees ja noor naine. See oli, tõsi küll, keelatud, sest kahel inimesel pole tervislik ühes ja samas toas elada, aga nad olid siiski salamahti sisse kolinud, sest ka tänaval ei tohtinud elada. Noor mees, kelle nimi oli Gert ja kes päevad otsa tööl oli, tuli õhtuti rõõmuga koju naise juurde, aga naine, kelle nimi oli Kaja ja kes tööl ei käinud, hakkas uberikus toakeses igavust tundma ning päeviti jalutamas käima; jalutuskäigud muutusid üha pikemaks ja seega ühtlasi ka kodutee. Ta kõndis nimelt kõige meelsamini linna uhkeimate majade vahel, ja need asusid jälle kõige kaugemal. Ta oleks tahtnud elada koos Gerdiga sellises majas. Ühel päeval väljus niisugusest majast noor mees, ning kui Kaja teda vaatas, nägi ta, et mehe silmad sarnanevad Gerdi silmadega, ehkki mees kandis prille. Seetõttu ei saanud Kaja talt silmi ära, ja mõnda aega vaikides kõrvuti käinud, palus Kaja mehel prillid eest võtta, et paremini ta silmi vaadata. Aga niipea kui mees galantselt prillid eest võttis,

ei suutnud nad enam teineteisele otsa vaadata ja läksid haavunult kumbki oma teed.

Kaja kiirustas koju oma mehe juurde, aga mida lähemale ta jõudis, seda inetumad tundusid talle majad, ja järgmisel päeval kõndis ta taas uhkete majade vahel. Seal kohtas ta üha sagedamini noori mehi, kes kõik kandsid prille ja vaatasid teda ihaldusega. Ühel päeval, kui sadas ja puhus kõva tuul, sai ta läbimärjaks, külmetas ja kiirustas kodu poole. Siis aga tuli prillidega noormees ja ütles: «Küll on täna ilus ilm, tõeline jalutamisilm!» Kaja tahtis talle vastu nähvata, aga noormehe silmad olid nii sõbralikud, et ta ei saanud sõnagi suust. «Kas teile meeldivad mu uued prillid?» küsis mees, kui Kaja talt silmi ära ei saanud. «Eks proovige neid!» Viivuks tundus ta Kajale vastikult pealetükkivana, aga prillid olid nii kenade klaasidega, et Kaja pani need ette ja vaatas noormeest läbi nende.

«Küll teil on ilusad silmad,» ütles mees, ja tema meeldis naisele samuti, nii et Kaja ei pannudki tähele, et parajasti sõitis mööda Gert, aknaklaas kaenla all (ta oli nimelt klaassepasell). Alles siis, kui Gert aknaklaasi maha pillas, ja see ei toimu kunagi vaikselt, märkas Kaja teda, ja jätnud võõra mehe sinnapaika, jooksis oma mehele järele, aga Gert oli rattaga ja sai sealt kähku minema.

«Pidage prillivaras kinni!» hõigati Kaja selja taga, tema aga lippas südame puperdades kodu poole. Ta taipas, et oli käinud keelatud radu, ning alles kitsukestele tänavatele jõudes tundis ta end kodus, vanad majad seisid nagu vanad sõbrad ja varjasid teda tagaajajate eest, ja oma maja nähes tulid talle jällenägemisrõõmust pisarad silma. Jällenägemisrõõm ja kahetsuspisarad olid veelgi suuremad, kui ta oma meest nägi ja talle kaela viskus, aga mees tõukas ta endast ära. Kaja istus põrandal ja talle tundus, et vihane nägu sobib mehele. Et Gert kallihinnalise klaasi lõhkumise pärast oli lahti lastud, ei paistnud Kaja rõõmu varjutavat.

«Tähendab, sa armastad mind, ja kui klaas puruneks, oleks nagu minuski miski purunenud, midagi kõva,» ütles Kaja, aga Gert käratas:

«Miks sa tema prille kannad?»

Prillid oli Kaja hoopis unustanud. Gert kiskus tal prillid eest ja siis tundus Kajale, et mees oli liiga kaugele läinud: tema, Kaja, ju tuli, täis kahetsust ja armastust,

ega hoolinud sellest, et Gert on vaene ja töötu! Ta nägi mehe virildunud suud ja kissis silmi ning tundis, kuidas mehe jõhkrad käed tema käeluu peaaegu puruks muljusid, ja ta karjus: «Ma vihkan sind», mispeale mees oma käed lahti laskis, et peita nendesse oma nägu.

Kaja ei lasknud end sellest liigutada. Tõrksalt korjas ta prillid maast üles ja pani jonnakalt ninale. Ja siis hakkas tal mehest kahju — Gert oli ju töötu — ja ta võttis mehe käest kinni, nii et nägu oli jälle näha, ja nägi mehe pisaraid läbi oma pisarate, aga Gert kiskus käed lahti, et pisaraid kuivatada, ja käratas:

«Miks sa jälle tema prille kannad?»

«Mu silmadega on midagi korrast ära,» vastas Kaja ja lõi silmad maha, «ja seepärast ma need prillid muretsesin. Silmade pärast peab prille kandma.»

«Kas see mees oli siis optik?» küsis Gert, kes iseenesestki mõista ei tahtnud uskuda halvimat. «Ja otse tänaval?»

«Jah,» valetas Kaja. «Ma kartsin nii väga seda sulle öelda, sest paljud arvavad, et naistele ei sobi prillid. Seeeest näen sind nüüd suurepäraselt,» ütles ta.

«Las ma proovin,» ütles Gert ja sirutas käe. Kaja ulatas talle prillid — nördinud oma kahtlustava mehe üle, kes istus, prillid ees, ja ütles:

«Aga need ei suurenda üldse, see on ju kõige tavalisem aknaklaas. Ega ta sind äkki ei petnud?»

Kaja tahtis öelda: «Äkki olen mina sinus pettunud?», aga kohtas samas mehe murelikku pilku prillide tagant.

«Küll sul on ilusad silmad,» ütles Kaja.

III

Uue klaasi katsetamisega tegeles juba ammust aega teadus, tootmisega — riik. Peaaegu kõik kandsid prille, ja peaaegu kõik nägid, et kõik on hästi, enne neid oli seda ainult jumal näinud oma loomistööd tehes. Isamaa-armastus ei tundnud mingeid piire — peale kodumaa piiride — ja lõpuks kadusid needki: prille eksporditi kõigisse arenenud riikidesse, mis seeläbi näisid kõik ühevõrra arenenud.

Aga oli ka mahajäänud maid, mille elanikel polnud võimalik näha, kuivõrd hästi nad elavad, haritud inimesed näevad selliseid asju kinos, ja sisendamaks neisse helge-

mat elukäsitust, eksporditi prille ka sinna. Madalal arengustmel inimesed, kes pidid paari viljaterakesega päevas oma hinge sees hoidma, said prillid, ja terakesed näisid sedamaid taeva õnnistusena. Tõsi küll, kui terad suhu pisteti, oli pilt nende küllusest kadunud, aga maailm inimeste ümber oli kaunis nagu värvifilmis, isegi päike, mis hävitas kõik elava, näis suure eluallikana, ja seepärast ülistasid nad elu, ise nälga surres.

Arenenud maades kaasnesid prillidega suured probleemid, mis lähemal vaatlemisel ei osutunudki probleemideks. Läbi uute prillide paistis kõik ühevõrra hea, inimesedki paistsid ühevõrra head: need, kes varem olid teadmata põhjusel üliväga teineteisele meeldinud, nägid äkki, et kõik teised meeldisid niisama palju. Polnud mingit vahet ilusa ja inetu, targa ja rumala vahel, võrdsus oli jalule seatud ja vendlus koos sellega, isegi abielud lahustusid nagu suhkur teeklaasis: milleks kahekesi elada, kui niikuinii kõik ühte kuulusid. Kui mõned laste pärast muret tundsid, tegid teised neile selgeks, et igasugune kasvatamatus on seletatav rahulolematusega, sirguval põlvkonnal aga pole rahulolematuseks mingit põhjust, sest nad kannavad prille juba sündimisest saadik.

IV

Ka Gert ja Kaja said oma toauberikus lapse, see oli aga rangelt keelatud; siis tuli sanitaarkomisjon, kõigil prillid ees, ja lausus: «Kolmele inimesele on see tipp-topp tuba,» ja läks. Gert protesteeris, varem oli lastega abielupaaridel õigus taotleda korralikku korterit, aga Kaja rõõmustas, et sanitaarkomisjon oli humaansemaks muutunud; ta lamas, prillid ees, voodis ja talle paistis, et tema krimpsus laps on kõige kaunim olevus siin ilma peal.

«Gert,» ütles ta, «kas sa oleksid nii kena ja läheksid ostaksid Gerdakesele ka prillid.»

«Ei,» ütles Gert.

«Mine ikka,» ütles Kaja.

«Aga mina ei lähe,» ütles Gert.

Kaja ainult naeratas ja suikus unne, ta oli veel nõrk pärast sünnitust.

Nagu mitmeid kordi varemgi, võttis Gert magaval naisel prillid eest. Kodurahu huvides lubas ta Kajal prille kanda

ja siirast tänulikkusest oli naine alati kõigega rahul ega virisenud enam kunagi, et korter ja Gerdi palk olid liiga väikesed. Kaja oli kuulnud, et varsti kasvab nõudmine klaaseppade järele, sest juba oli hakatud tootma uuest klaasist aknaid, ja siis saab Gert kui vilunud klaassepasell kindlasti ametikõrgendust. Gert ütles talle, et ta ei taha uute aknaklaasidega mingit tegemist teha, Kaja aga ainult naeratas ja ütles: «Küll sa oled naljakas!»

Nagu mitmeid kordi varemgi ja nagu alati värisevi käsi, pani Gert naise prillid endale ette, aga endiselt keeldusid prillid toauberikku suuremaks muutmast. Kui Kaja unes liigutas, pani Gert prillid ruttu talle ette, aga nii kohmakalt, et naine ärkas ja lausus:

«Gert, ma mõtlesin, et kui sa nüüd uue klaasiga tööle hakkad, võiksid ju meilegi mõned uued aknaruudud panna. Väljavaade pole suurem asi.»

«Ma ei hakka uue klaasiga töötama,» ütles Gert.

«Küll sa oled naljakas,» ütles Kaja ja magas edasi.

Gert ei saanud magada. Voodis polnud temale ruumi, aga ta mõtles rohkem sellele, et toauberikus polnud ruumi lapsele. Kui ta nüüd tahaks endale luksuskorterit muretseda — praegusel heal ajal ainult selliseid ehitatigi —, peaks ta uue luksusklaasiga tööle hakkama. Aga kõik olid sellest klaasist niigi pimestatud, isegi sanitaarkomisjon ja tema naine, kes ei väsinud korrutamast, et elab paradiisis.

Ja siiski, kuidas võis tegemist olla pimestatusega, kui seda klaasi toetasid riik ja teadus ning kuulutasid vana optiku inimkonna heategijaks? Gerdi peas valitses selline tohuvabohu, et ta läks viimaks kuulama populaarfilosoofilist ettekannet klaasi tunnetuse teooriast. Kõik kohalolijad, välja arvatud Gert, kandsid prille ja vaatasid vaimustunult prillitatud magistrit, kes vaatas niisama suure vaimustusega oma kuulajaskonda. Tunnetuses on saavutatud kollektiivne progress, kuulutas magister. Varem polnud maitse üle võimalik vaielda ja seepärast oli väga rumal välja tulla spekulatsioonidega selle üle, millel siin ilmas on rohkem väärtust ja millel vähem, nagu mõned filosoofid seda tegid — need olid tühipaljad spekulatsioonid, sest maitse üle polnud võimalik vaielda. Aga nüüd võis maitse üle vaielda, sest kõigil oli ühesugune maitse. Nüüd oli kõigile selge — kusjuures mitte prillid kui niisugused ei teinud inimesi nägijaiks, pigem võinuks öelda: prillid

aitasid inimestel selgusele jõuda —, et kõik on ühevõrra väärtuslik ja et sõna «väärtus» kaotab seeläbi mõtte. Ja see polnud progress mitte üksnes tunnetuse alal, vaid ka sotsiaalne progress. Varem oli ju nii, et rahvakauged ringkonnad, minetanud rahva vahetu suhtumise asjadesse, olid väitnud, et väärtuslik (kui nüüd seda mõistet kord kasutada) on see, mida ainult nemad näevad, õigemini: milleni nad oma spekulatsioonidega olid jõudnud! Nüüd aga nägid kõik koos ja igaüks eraldi, et see, mida kõik näevad, ongi see — nojah, jälle see . . . väärtuslik!

Kui Gerdil und ei tulnud, kuulis ta pidevalt kõrvus magistri sõnu, saateks lapse nutt ja sõnad, millega tema naine last trööstis, kinnitades, et varsti saab Gerdake endale kenad tõelised prillid. Gert oli nimelt alati end lihtsaks inimeseks pidanud ja ta polnud kunagi arvanud, et just lihtrahvas on võimeline nägema väärtuslikku (sellele mõistele mõtles ta ängistusega). Tema arvates oli lihtrahval alati olnud silme ees sihuke vilets maailm, et oli endale pähe võetud, et — nojah, väärtuslik asub väljaspool seda viletsat maailma. Ja kui rahvale oli alati olnud omane vahetu suhtumine asjadesse, mispärast siis nüüd kõik prille kandsid? Ja mispärast näis tema, Gerdi silmis kõik viletsana ka siis, kui ta oma naise prillid ette pani?

Võib-olla olid tal nägemishäired, nii tõsised nägemishäired, et ainult tema selle all kannatas?

Võib-olla oli see magamatusest? Hommikuti tööle minnes polnud ta öö jooksul sõba silmale saanud ja kõik, mida ta nägi, torkas talle nii valusalt silma, et pisarad voolasid mööda põski alla. Vanadelt majadelt varises krohv maha, kivid kukkusid seinte seest välja ja lendasid surma tuues inimestele pähe — teiste inimeste rõõmuks, keegi ei mõelnud majade korrastamisele, sest need tundusid ju nii maalilistena. Ainult aknaklaase peeti vajalikuks uuendada veel enne, kui vanad puruks peksti.

«Head ajad,» ütles klaassepp tööle jõudnud Gerdile, «head tulevikuväljavaated, siin on esimene partii uusi aknaruute. Ma ei mõista, milleks inimestel neid vaja on, nad peavad ju prillid eest võtma, kui tahavad uute klaaside läbi vaatamisest rõõmu tunda. Muide, sul pole prille ees — vaata korraks asju läbi nende, ja sa suhtud sellesse klaasisse kohe teistmoodi!»

Gert seisis, silmad kinni.

«Kinnisilmi sa ju ruute ette panna ei saa! Tee oma aknaluugid lahti, noorsand!»

Gert mõtles loomulikult oma äsja sündinud lapsele, kes ei pääseks kunagi välja nende elamiskõlbmatust toauberikust, kui tema keeldub uue klaasiga töötamast. Aga kui ta hakkab seda tööd tegema, võib-olla kaotab ta võime näha seda, mis lapsele kasuks tuleb, mis kõigile kasuks tuleb.

«Sa ütled ise oma õnnest lahti. Sa oled mu parim sell, võiksid endale terve varanduse kokku ajada. Sa ütled ise oma perekonna õnnest lahti. Sa oled egoist.»

Selle peale saatis Gert meistrile raevuka pilgu. Aga meister seisis aknaklaasi taga varjus ja Gert nägi, mida ta kunagi varem polnud märganud: et meister polegi vana ihnuskoi, vaid sõbralik vana mehike, kes muretseb tema õnne pärast ja soovitab oma kundedele kõige paremat klaasi. Ja klaasid helkisid töökojas nagu briljandid ning tänav, mis oli talle sedavõrd tuttav, et ta ei raatsinud sellele pilkugi ohverdada, muutus ainuüksi vanast tuttavusest nii huvipakkuvaks, et ta pidi selle vaatepildi väljakannatamiseks silmad kinni pigistama.

«Noh?» küsis meister ja tõstis klaasi kõrvale. Ja kui Gert ettevaatlikult silmad avas, tundis ta meistrit nähes sellist vastikust, et võttis klaasi ja läks oma teed. Kõikjal, kuhu ta läks, tunglesid inimesed parves tema ümber ja hüüdsid hurraa ning Gert pidi klaasi otse silme ees hoidma, et mitte näha, kui tobedad nad välja nägid, ja nende vaimustusele ei tulnud enne lõppu, kui tööaeg läbi sai ja ta oli kõik uued aknaklaasid ette pannud.

Koju jõudes pakkus toauberik sellist armetut vaatepilti, et ta lausus:

«Varsti kolime siit ära.»

«Siit, meie armsaks saanud toakesest,» hüüatas Kaja, «kus meie õnn ei tunne mingeid piire!»

«Hakkasin töötama selle uue rämpsuga. Ostan luksuskorteri.»

«Kas meil pole siis niigi kõik, mida me vajame? Mis loeb rikkus ja luksus, kui meie sinuga koos oleme? Kui sa ainult paar uut aknaklaasi ette paneksid. Väljavaade muutuks kindlasti ilusamaks.»

Gert ei vastanud. Talle paistis, et naine näeb kuidagi hale välja. Oli see sünnitusjärgsest väsimusest? Kui Kaja oli unne suikunud, võttis Gert jälle värisevi käsi tal pril-

lid eest — ja ennäe, magades oli Kaja niisama prullakas ja jumekas nagu siis, kui Gert teda esimest korda magamas nägi. Ta tahtis prillid hellalt Kaja ninale tagasi asetada, aga ennäe, naise nina oli terav nagu naaskel, ja ta virutas prillid klirinal nurka. Kaja ärkas kisades üles ja laps samuti, nad mõlemad karjusid kogu öö, ema kõvemini — mitte päevagi ei tahtvat ta enam selles toas elada!

«Homme toon uued aknaklaasid,» ütles Gert. See rahustas Kajat sedavõrd, et ta hommikul, kui Gert tööle pidi minema, karjumise lõpetas. Naise hääl oli tundeküllane — õrnusest või magamatusest —, kui ta hüvastijätuks lausus: «Sa näed väga vilets välja.»

V

Gert polnud ainus, kes prille ei kandnud. Läbi linna minnes kohtas ta, tõsi küll, üha vähem ilma prillideta inimesi, aga mida vähemaks neid jäi, seda tavalisemaks muutus, et nad üksteisele noogutasid. Kui prillituid enam peaaegu polnudki järele jäänud, nägi ta neid rühmiti ja taipas, et nad on hakanud ühinema. Ühel õhtul piiras selline rühm ta koduteel ümber.

«Miks sina, kes sa ise prillideta oled,» lausus üks kambast, kellele teised alt üles vaatasid, «soodustad pimestatuse levikut, pannes ette aknaklaase, millest prillikandjatel mingit kasu pole, mis aga sinule ja meile kahju toovad? Iga kord, kui me näeme sind helkiva klaasiga läbi linna sõitmas, tabame end mõttelt, et mitte meil pole õigus, vaid sellel klaasil. Aga niipea kui sa oled mööda vilksatanud ja meie silmis valitseb jälle tühjus, leiame, et just sina töötad kõige usinamalt meie hävitamiseks. Kui palju prillituid oled sa segadusse ajanud, nii et nad on endale prillid muretsenud. Me oleme sinust palju rääkinud, ja mõned meie hulgast on endistviisi seisukohal, et me saame oma tööd jätkata ainult siis, kui kõrvaldame sinu.»

Gerdi põlved olid nõrgad, kui ta prillitute keskel sammus, keda oli nii palju, et kui ta ka oleks kukkunud, oleks keegi ikka ta kinni püüdnud. Kõik, keda nad kohtasid, kandsid prille ja heitsid prillitute arvel nalja, mitte pahatahtlikult, pigem teatud leplikkusega, nagu oleks tegemist lastega. Lapsed olid vähem leplikud, näitasid

nende peale sõrmega ja osutasid: «Nad on ju ilma prillideta!»

Kõigest ümbritsevast hoolimata (lisaks hakkas veel hämarduma) jätkasid prillitud protsessi klaassepaselli üle. Üks neist aga kujutas endale ilmselt ette, et süüdistatut vahetpidamata selga müksides kiirendab ta protsessi kulgu.

«Aga niimoodi mõtlevad vaid kõige nõrgemad meie seast,» jätkas peamees. «Või oled sa meie nõrk koht, kuna me oleme nii sageli sind läbi sinu klaasi näinud. Üht tahaksime sinu kaitseks siiski rõhutada: me teame, kuidas silme ees virvendab, kui näeme sinu klaasi ja uusi aknaruute, mis vaatavad varsti vastu kõigilt majadelt, ja me peame kogu aeg pilk maas käima, — järelikult peab sinul, kuivõrd sul on see toredus iga päev silme ees, väga tugev karakter olema, et sa ikka veel prille ei kanna. Seepärast lubame sul valida: kas tahad, et me su kõrvaldame, või loobud oma tööst ja hakkad meie kasuks töötama?»

Gerdile tundus, et kui ta end kõrvaldada ei lase, on see nagu arguse märgiks; ometigi leidis ta, et oleks liiga suur vaprus lasta end temale võõra elukäsituse pärast maha lüüa.

«Mul on naine ja laps,» ühmas ta vastuseks.

Prillitud muigasid:

«Kui pole prille, siis pole ka naist ja last, sest naised ja lapsed ei suuda vastu seista kiusatusele prille ette panna, ja kui neil juba prillid ees on, kaotavad nad peagi võime märgata, et nende mees ja isa on parem mees ja isa kui kõik teised mehed.»

«Minu naine pole selline,» ütles Gert, ja prillitud, kelle hulgas oli isegi noori naisi, naersid tema sõnade üle. Gert ise ei naernud, ta teadis, et neil on õigus, ehkki temal oli ka: Kaja polnud selline, et oleks, niipea kui prillid ette pani, teisi mehi niisama heaks pidanud kui teda — ei, niipea kui ta prillid ette pani, pidas ta teda igatiheaks meheks. Sestsaadik kui ta prillid naise ninalt maha kiskus, oli neil olnud märksa rohkem abielutülisid kui kogu eelneva kooselu ajal. Uute aknaklaaside ettepanemisest oli veidi abi olnud, aga nüüd seisis Kaja terved päevad akna juures, selg toa poole, mis oli ju ikkagi nende eluase, ning väikest Gerdat, kes ju ka toas oli, ei pannud ema enam üldse tähele.

«Noh?» küsisid prillitud.

5—30/31

«Aga ma pean saama uue korteri,» pihtis Gert. «Mu elamine on nii kitsas, et laps on otsa lõppemas, ent kui mu naisel on prillid ees, ütleb ta, et laps lausa pakatab tervisest, kui tal aga prille pole, ei söanda ta lapse poole vaadatagi. Kui me nüüd paremasse korterisse kolime, pole tal ju enam prille vaja.»

Et prillitud midagi ei vastanud, oli Gert nii õnnetu väljanägemisega, et isegi möödujad, vaatamata pimedusele ja prillidele, seda märkasid. Nad heitsid valjuhäälselt prillitute üle nalja ja ütlesid: «Vaadake, nad mängivad oma mängu!»

Gert sammus kodu poole, prillitud ei teinud talle selleks mingeid takistusi, nad lihtsalt järgnesid talle nagu ihukaitsjad — või nagu vahtkond, mõtles Gert.

«Ta mõtleb,» laususid nad ja tegid üksteisele: «Tss!»

Lõpuks jõudsid nad majaukse juurde. Gert läks pikkamööda trepist üles, vandenõulased järgnesid talle nii raskete sammudega, et vana trepp nõtkus. Toast kostis nagu tavaliselt lapse nuttu, ainult kõvemat kui muidu. Gerda oli üksi toas, ta seisis aknalaual ja prõmmis vastu mustavat klaasi. Gert haaras lapse, vandenõulased aga astusid, selg ees, sisse ja lõid aknaklaasid küünarnukkidega puruks. Kui klaas purunes ja klirinal hoovi kukkus, mõtles Gert päevale, mil kõik algas: kui ta aknaklaasi maha pillas ja esimest korda vallandati. Praegune oli lihtsalt kõige kordumine.

«On sul nüüd selge?» küsis prillitute peamees. Gert seisis, pea nii longus, et tal polnudki vaja noogutada.

VI

Pikapeale hakati taipama, et prillitud tahavad, et neid tõsiselt võetaks, ja seepärast heideti nende kulul veelgi rohkem nalja. Nad kogunesid väikese grupina linna suurimale väljakule ja hakkasid vana optiku monumendi jalamil kõnesid pidama. Väljak täitus peagi kuulajatest, kes kõnelejate üle valjult naersid. Vaatamata oma noorusele tundusid nad olevat pärit kaugest minevikust! Kui minevikus äratusjutlustajad, keda vanemad kodanikud veel mäletasid, olid väitnud, et maa peal peab kannatama, et taevas õndsaks saada, siis prillitud piirdusid vaid väitega, et maa peal peab kannatama, jah, mõned ütlesid otse välja,

et maa peal kannatataksegi, — ja seda rääkisid nad oma kuulajatele, kes ealeski polnud elanud paremini kui praegu! Ja kes need rääkijad siis õieti olid, filosoofiamagistrid või? Ei, üks nendest oli näiteks endine klaassepasell, kes lausus:

«Kas te olite asjade seisuga rahul, enne kui te prillid ette panite? Ei, ei olnud, kui te vähegi selle peale mõtlesite. Aga kas siis midagi on sellest ajast muutunud? Jah, on küll, aga mitte paremuse poole. Kas majad on sellest paremad, et teile paistab, et nad on nüüd ilusamad? Kas lapsi sellepärast paremini kasvatatakse, et emad neid maha jätavad? Kas teie olete sellest paremaks muutunud, et olete ise endast paremal arvamusel? Mispärast olete halvast heal arvamusel, — sellepärast, et te ei taha näha halba, sellepärast, et te kannate prille!»

«Kuulake!» kostsid hääled rahvasummast, ja klaassepale aplodeeriti nii pikalt, et tal oli piisavalt aega järele mõelda. Ometi ei osanud ta enam midagi lisada, ta sattus kuulajaskonna helkivate prillide nägemisest segadusse ja ronis pead raputades tribüünilt alla. Kui aga kohalolijad edasi plaksutasid, nagu oleksid nad veel kuulata tahtnud, kargas monumendi jalamile veel üks prillitu:

«No võtke ometi prillid eest, siis näete, et meil on õigus! Õigus!» hüüdis ta, ja nüüd ei paistnud naerul lõppu tulevat. Kui kord juba prille kantakse, siis ilmselt sellepärast, et paremini näha!

Ja ometi polnud kohalolijate hulgas vähe neid, kes leidsid, et noored inimesed on väga liigutavad, ning järgisid naeratades nende üleskutset prillid ära võtta. Prille käes hoides unustasid nad aga naermise peagi. Seal seisavad need lõuapoolikud ja kujutavad end ülitarkadena, ehkki kohe on näha, et tegemist on närukaeltega.

«Kihutame nad minema!» kostis siit ja sealt üha sagedamini kuulajate hõikeid, — aga enamikku, kes ettenägelikult polnud prille eest ära võtnud, lõbustasid raevukad kuulajad samavõrra kui raevukad kõnemehedki: kõigepealt on nad piisavalt nupust nikastanud, et teha seda, mida kõnelejad käsivad, ja karjuvad seejärel kohe: «Kihutame nad minema!» Vihastel kuulajatel hakkas piinlik, et olid lasknud endale augu pähe rääkida, nad panid prillid jälle ette ja naeratasid kohmetult. Ja prillitud hakkasid parves eemalduma, veelgi suurem hulk inimesi järgnes neile lootuses, et nad neid veel mõne kõnega lõbustavad.

Mõneks ajaks said prillitud vaata et kogu rahva lemmikuks. Kõik tundsid neid, sest nad ei kandnud prille, ja peaaegu kahetsesid, et prillituid üha vähem järele jäi. Sest isegi prillitud võtsid aru pähe ja panid prillid ette, või tõestasid hullumeelsushoos endalt elu võttes, et nad olid kogu aeg hullud olnud. Kui aga prillitud rahvast lõbustavatest kõnedest loobusid ja nende hullus pikapeale üha tõsisemat iseloomu hakkas võtma, minetasid nad oma populaarsuse. Vahetevahel tuli ette, et pimedatel tänavatel, kus prillikandjad ka öösiti julgelt jalutasid, sest nende silmis polnud need teistest tänavatest pimedamad, varitsesid prillitud trepikodades ja keldrites rahumeelseid kodanikke ning kiskusid neil prillid eest ära; tuli isegi ette, et nad loopisid kividega võõraid aknaid, nii et tänavad muutusid klaasikildude tõttu lausa läbipääsmatuteks. Inimesed ei mõelnudki klaasikilde ära pühkida, sest need helkisid päikese- ja kuuvalguses nagu teemandid.

Inimesed, kellelt prillid nii alatul moel olid ära võetud, nägid, et midagi on viltu — kuni nad said uued prillid ja tunnistasid, et kallaletung neile pandi toime nooruslikust ohjeldamatusest. Samal arvamusel olid ka võimud, olles harjunud, et kõik laheneb õnnelikult iseenesest. Ja siiski võis — võib-olla sellepärast, et üha rohkem oli neid, kelle prillid või aknaruudud puruks peksti — kõikjal äkki märgata teatud rahulolematust, isegi võimud muutusid rahulolematuks ühiskonna rahulolematuse pärast. Esimest korda paljude siiani nii õnnelike aastate jooksul hakkas võimudele saabuma ridamisi kaebusi, et majadel pole aknaid ees, et tänavad on täis klaasikilde ja prillideta kodutuid lapsi, et keegi pole kaitstud prillitute kallaletungide eest, kes ei tohiks üldse vabalt ringi liikuda. Võimuesindajad muudkui lugesid saabunud kaebusi, kuni nende silmad kipitama hakkasid, ja nad võtsid prillid eest, et silmi pühkida. Ja äkki istusid kõik ilma prillideta ning põrnitsesid üksteist nagu riigireetureid, aga kui nad närviliselt prillid jälle ette panid, ei vaadanud nad ometigi üksteist sõbralikuma pilguga.

Ja siis nägid nad selgemini kui kunagi varem, et midagi peab ette võtma. Esiteks tuli tarvitusele võtta abinõud, et poleks võimalik prille inimestelt eest ära kiskuda: prillid tuli seadusandlikus korras asendada klaasiga, mida oleks võimalik kinnitada vahetult silmamunale. Et aga prillid hakkasid ilmselt oma efekti kaotama, sest silmad harjusid

nendega ära, tuli tõhususe säilitamiseks klaasid kangemaks teha. Teadlased ja klaasipuhujad töötasid nii et keel vestil ja ka võimudel oli tööd küllaga. Ühiskond oli saavutanud oma arengus kriitilise punkti ja sel ajajärgul oli prillitutel, vaatamata nende vähesusele, küllaltki suur mõju. Seepärast tuli selle ohtliku elemendi vastu kohe midagi ette võtta, kuni nad veel teistest erinesid, sest nad ei kandnud prille. Kuivõrd aga prillitud väitsid, et nad ei ela vabas ühiskonnas — milline absurd, nad ju elasid ja ühiskond ei seadnud nende teele mingeid takistusi! — polnud võimalik neid praegu areteerida, sest sellega oleks õigus neile jäetud. Nad polnud ju kurjategijad — tähendab, olid muidugi, aga neid oli harjutud võtma kui lihtsalt ebaküpseid inimesi. Nende ebaküpsus oli aga kahtlemata haigus, oletatavasti silmahaigus; järelikult tuli kindlaks teha, kas nende psüühiline seisund paraneb, kui nad teatud aja prillidega või siis kontaktläätsedega ringi käivad. Kedagi ei sunnitud midagi tegema, nad lihtsalt pandi uurimise eesmärgil haiglasse; kui nad taas välja tulid, võisid nad vabalt valida, kas nad tahavad klaase kanda või mitte. Vahepeal oleks aga kindlasti jõutud kontaktläätsed kasutusele võtta, nii et prillitud — või kuidas neid nüüd oleks pidanud kutsuma — ei saaks enam teistelt prille eest ära kiskuda.

Sel perioodil kaotasid prillitud üksteist silmist. Nad ei julgenud end avalikult näidata, kartes, et neid silmakliinikutesse pistetakse. Aga kuigi nad olid sunnitud oma tegevuse lõpetama, kandis nende töö vilja; üha rohkem inimesi jagas nende seisukohti ja viskas minema prillid, millest neil enam mingit rõõmu polnud. Klaasikilde vedeles kõikjal, inimesed veristasid klaasikildude otsa astudes jalgu, majad olid ilma aknaklaasideta ja polnud enam elamiskõlblikud, enamik elas otse tänaval ja tänavarahutused jätkusid seetõttu ööpäev läbi. Võimud tegid kõik, mis nende võimuses, et klaasikilde ära koristada ja rahulolematutele uued kontaktläätsed panna — ja tasapisi hakkasid inimesed asju jälle paremas valguses nägema: klaasikillud olid suuremalt jaolt ära koristatud ja need, mis veel tänaval vedelesid, nägid tegelikult üsna kaunid välja. Tehti teatavaks, et nüüdsest peale ei tule rahulolematutel pöörduda mitte võimude, vaid silmakliinikute poole, sest igasugune rahulolematus tuleb haigusest ja on ravitav. Kurbadest kogemustest õppust võtnud, nägid võimud ette,

et ka kontaktläätsi tuleb kord kangemaks muuta. Aga selleks korraks oli oht möödas, võimuesindajad vaatasid läbi uute klaaside üksteisele jälle rahulolevalt otsa ja riik teenis muinasjutulisi summasid, eksportides kontaktläätsi samavõrra arenenud maadesse, mida ähvardas katastroof. Ja isegi mood helkivaid klaasikilde tänavatele vedelema jätta levis paljudes arenenud maades.

VII

Vaadakem nüüd, kuidas Gerdil vahepeal on läinud. Ta ei riskinud kunagi päeva ajal välja tulla, mitte hirmust haiglassé pistmise ees, sest nüüd käisid kõik ilma prillideta, vaid hirmust kõikidel majadel helkivate uhkete aknaklaaside ja kõiki poode kaunistavate kutsuvate vaateakende ees. Ta käis väljas ainult õhtuti ja ka siis silmad maas, et mitte näha majade fassaade ja kaaskodanike silmi. Ta ei tundnud vastutulijatest kedagi, aga ühel õhtul tundis üks vastutulijatest ilmselt tema ära ja hõikas:

«Gert, vana sõber, vana sõjakaaslane, rõõm sind jälle näha, sa oled ikka endine!»

Gert laskis endal kätt suruda ja tundis siis mehes ära prillitute endise peamehe, kes oli, tõsi küll, tublisti lihavamaks muutunud ja märksa paremini riides.

«Kui tore,» ütles peamees, «et me võime kohtuda nagu vabad inimesed. Ma olen sageli sinu peale mõelnud, olen sageli soovinud sinuga asjade käigu üle mõtteid vahetada; sa olid kõvast puust mees, nüüd peaks vist ütlema: kõvast klaasist, hahaa! Kas mäletad, kuidas me Optiku väljakul kõnesid pidasime — nojah, monument lasti küll revolutsiooni ajal õhku, aga nüüd seisab seal monumendi uus suurendatud väljaanne. Mitte et ma vanatoi vastu mingit sümpaatiat tunneksin, aga ma ütlen ikkagi: järjepidevus, eks ju? Tegelikult oleks pidanud sinule monumendi püstitama...»

«Minule?» küsis Gert.

«Sinule jah, jumala tõsi! Sina ju innustasid meid kõiki, kui tulid oma klaasiga ja ilma prillideta! Sa olid teerajajaks. Nojah, eks nüüd teenid oma klaassepatööga ränka raha, juba su välimusest on näha, et sul hästi läheb.»

Gerdil oli tunne, et viskab nüüdsama sussid püsti.

«Ja sinu kõned, pärl pärlis kinni! Meie ju selle ennenägematu rahuliku revolutsiooni teostasimegi. Kui meid poleks olnud, kannaksid kõik ikka veel prille, ja kujuta ette, missugune oleks maailm siis välja näinud! Kus sa muide elad? Ikka vanas kohas? Sa oled meil veidi sentimentaalne, eks? Jah, järjepidevus, olen ma alati öelnud, sidemed, vanu sõpru ei unustata. Nojah, ma lippan ministeeriumi, hüppa vahel läbi, eks! Kõike head sulle! Paistab, et sul on niikuinii kõik hästi, kaebamiseks pole nagu põhjustki. No jääme siis nägemiseni, head aega!»

Gert läks taas koju, kus endiselt puudusid aknaklaasid. Pidevale tuuletõmbusele vaatamata oli väikesel Gerdal veel hing sees, ehkki niidiga kaelas. Tema isal polnud võimalik töökohta otsida, siis oleks kohe välja tulnud, et tal pole silmaklaase, ja ta oleks pandud silmakliinikusse. Ja kes siis lapse eest hoolitseks?

Ühel päeval tuli Kaja tagasi.

«Gert!» hüüdis ta, «sa oled ikka endine! Ja siin on kõik nagu enne — jah, eks ole see ju kõige kaunim nurgake maa peal?»

Gert ei vastanud, aga kui Kaja teda embas, embas ta naist tugevalt, nagu ei lahkuks nad teineteisest enam iialgi. Gerdile meenusid erakordse selgusega kõik nende varasemad õrnushetked, ja ta märkas kohe, et Kaja ei sule enam suudeldes silmi, silmad olid avatud ja tulvil armastust, rohkem kui kunagi varem; aga alles siis, kui ta ise andunult silmad sulges, turgatas talle pähe, et kui Kaja silmad suleks, kaoks kohe ka Kaja armastus tema vastu. Siis vabastas ta enda ja pööras naisele selja.

«Küll sul on sirge selg,» juubeldas Kaja tema taga. «Ja kui võluv laps sul on, kõik lapsed on nüüd nii kenad, jumal, kas see on Gerda! Emme kallis Gerda.»

Sedapuhku kallistati Gerdat õrnemalt kui kunagi varem ja laps vaatas võõrale naisele silma sisse ja lõpetas nutu, ehkki oli alles praegu alustanud.

«Gert,» ütles Kaja, kelle emaliku pilgu eest ei jäänud miski varjule, «ega sa ometi taha öelda, et tal pole klaase! Ei, vaata mulle silma — ja sinul pole samuti. Oh sind, vana jonnipurikat! Kuidas ma sind küll armastan, sa oled ikka endine, ja ma ei tea, kas peaksin praegu naerma või nutma. Ma pigem naeran, klaasidega on väga ebamugav nutta. Aga sa oled nüüd teistmoodi kui kõik teised, selle-

pärast ma polegi sind unustanud. Kas sina oled minu unustanud?»

«Kas sa tulid selleks, et jääda?» küsis Gert naise poole vaatamata. Vastutasuks vaatas Kaja talle hämmeldunult otsa.

«Sellepärast, nagu ma ütlesin, et siin on kaunis, ja see on tõsi, kaunim kui üheski teises kohas siin maa peal, või siis vähemalt niisama kaunis. Aga siin pole nii mitmele inimesele ruumi ja aknaid pole ka ees, nagu ma näen. Ei, ma tulen, et sind ja last, kui sa ta kord juba endale jätsid, siit ühte suurde majja viia,» ütles Kaja Gerdi poole pöördudes. «Seal on suured aknad.»

«Ja suurte kontaktläätsedega mehed, eks ju?»

«Gert, mis sinuga on? Enam pole ju kedagi, kes üksinda elaks, sina muidugi välja arvatud, vaene Gert. Ja emme vaene Gerda. Küllap on see kõik sellepärast, mu kulla käblik, et ma su maha jätsin? Aga sina, Gert, oled ise ka süüdi, sest ma armastasin sind rohkem kui teisi, armastasin seni — nii kummaline kui see ka ei ole —, kuni sa mult prillid ära võtsid, ja sellega ei saanud ma leppida. Nüüd aga olen ma sulle andeks andnud, nüüd ei tuleta enam keegi mingeid ajast ja arust prille meelde!»

«Mitme mehega sa seal kokku elad?» küsis Gert, seistes küljega Kaja poole.

«Kui paljudele meestele peaksin sind eelistama?» vastas Kaja. «Sind, kes sa ei söanda mulle isegi silma vaadata?!»

Gert põrnitses vihaselt naise klaassilmi. Ja ehkki ta muudkui põrnitses, läks vihahoog üle. Oli see võimalik, et kaks klaassilma olid hurmavamad kui need kaks silma, mis teda omal ajal olid hurmanud? Kui teisi pimestas klaas, siis teda pimestas ammust aega Kaja, ja ta armastas oma pimestatust: ta ei tahtnud näha, et teised naised võisid olla niisama head kui Kaja! Mis on armastus, kui see on armastus naise vastu, mis on inimarmastus, kui see on armastus inimeste vastu? Või olid nad nüüd siis avastanud — avastanud klaasi abiga, sest ise pole nad võimelised midagi avastama —, et keegi ei vääri armastust, et kõik on ühevõrra — armastusväärsed! Ta oli nii omakasupüüdmatult «arengu» vastu võidelnud, et tema enda lapse areng oli seisma jäänud, ta oli inimestelt prille maha kiskunud tollal, kui nad veel prille kandsid, et panna neid nägema alasti tõde. Ja seda kõike edevusest, sest mis oli tal tõega pistmist; ta oli unistanud, et tema naine Kaja

tuleb tagasi ja ütleb: «Ma armastan ainult sind!» — Ütleb seda just nõnda, nagu ta oli öelnud alguses, kui ta oli veel temast, Gerdist, pimestatud. Kas ei näinud hoopis Kaja asju erapooletult ja tema, Gert, oli endiselt pime? Miks ei pidanud siis Kaja temale eelistama kõiki teisi mehi, kõiki neid, kes ei armastanud Kajat rohkem kui teisi naisi ega olnud seepärast pretensioonikad?

«Gert,» ütles Kaja.

«Kaja,» ütles Gert.

«Tuled sa minuga?» küsis Kaja.

«Jah,» vastas Gert.

«Gert,» jätkas Kaja, «aga siis pead sa mulle lubama, et lased endale kontaktläätsed ette panna, muidu ei julge ma sind kaasa võtta.»

«Emme silmad,» ütles Gerda ja ei suutnud oma silmi neilt ära pöörata.

«Ta nagu mäletaks mind?» küsis Kaja.

«Muidugi,» ütles Gert ja pööras Kajale teise külje. Ja äkki kisendas ta nõnda valjult, et nii Kaja kui ka Gerda tõstsid käed, otsekui tahtes nendega kõrvu kinni katta:

«Klaase ette panna — jah, et kõik naised minu silmis ühevõrra kaunid oleksid, aga milleks ma peaksin siis sinuga tulema! Võib-olla peaksin laskma tõepoolest klaasid ette panna, et sa mul alalõpmata silme ees ei seisaks!»

«Gert,» ütles Kaja, «kas ma siis ei tulnud sinu juurde tagasi, ehkki mul on klaasid silmade ees ja ehkki mul on lahedamaid mehi kui sina? Ma jätan sinuga jumalaga.»

Aga Gerdil polnud tahtmist jumalaga jätta ja Kaja lahkudes oli ta vait. Gerda seevastu hakkas nutma nii lapselikult nagu kunagi päris titena, ja ta nuttis taga oma ema ning sööstis siis talle äkki järele.

«Gerda!» hüüdis tema range isa, aga tüdruk ei teinud teda kuulmagi. Gert seisis ja mõtiskles, et kõige kindlamalt seisab inimene oma jalgadel, kui ta on üksinda, aga siis hakkas ta pea ringi käima, tal tuli lauast tuge otsida ja nii ei jõudnudki ta oma mõtet lõpuni mõelda.

Aastate pärast oli Gert päris kaltsakas ja valmistas niisugusena inimestele palju nalja. Nende klaassilmis paistis ta romantilise minevikureliikviana ja samas ka tõendusena, kuivõrd progressiivne oli nende endi aeg. Tema altkulmu pilk kohtas üksnes sõbralikke pilke ja paljud andsid talle naljaviluks almust ning ütlesid: «Niiviisi tehti

vanal ajal.» Ta liikus enamasti mööda kahtlasi nurgataguseid, kus tal oli kõige rohkem šansse kohata samasuguseid kahtlasi tüüpe nagu ta ise, tüüpe, kes praegusest olukorrast mingit tulu ei lõiganud ja suutsid seepärast asjadele erapooletu pilguga vaadata. Troostituna ringi hulkudes ja kohates teistest halvemini riietatud inimeste troostituid pilke, püüdis ta nende inimestega revolutsioonilist juttu alustada. Ta ei söandanud otsekoheselt rääkida, kartes sattuda silmakliinikusse: temast oli saanud selline valevorst, et rääkis sedasama mis kõik teised.

«Elu on imeilus,» võis ta näiteks öelda. Ja kui kõnetatu käega hoogsa žesti tegi ja ütles «imeilus!», siis polnud ju enam millestki rääkida.

Ühel süngel õhtul, kui kuu paistis nii heledalt, et akendelt tagasi peegeldudes talle teravalt silmadesse lõikas ja ta silmad vihaselt kinni pigistama pidi, põrkas ta kellegagi kokku, aga tal jätkus kavalust kohe põrutada: «Vaadake ometi ette!»

«Andke andeks,» ütles teine, kes osutus kepiga vanakeseks, «mul on väga kahju, aga ma ei näe.»

«Oi, andke andeks,» ütles Gert.

«Pole midagi,» ütles pime. «Vastastikune andeksandmine! Te olete väga viisakad, kui me teile otsa jookseme, aga see juhtub küllap vist sellepärast, et teie meile ise teed ei anna. Varem panid nägijad pimedaid tähele, seda võis nende sosina järgi otsustada, ja mulle on räägitud, et jalakäijad panid tähele lombakaid. Nüüd olete tsiviliseeritumad: nüüd ei näe keegi, et lombakal on ainult üks jalg ja et pime ei näe — ja seepärast tõugatakse meid alatasa pikali. Nojah, teil ei läinud korda mind pikali joosta, aga te olete ka üpris kõhetu kuju. Ma kuulen, kuidas teie süda peksab — mis teil viga on?»

«Ma ei tea, kas just minul peab midagi viga olema,» ütles Gert sosinal, nagu kartes, et valjusti rääkides võib ta end reeta.

«Ah nii, te mõtlete praegusest olukorrast. Mina arvasin, et mõtlema peavad ainult need, kes ei näe.»

«Ma ei näe asju nii, nagu neid näevad teised,» sosistas Gert, «ja ma ei tea, kes näeb õigesti.»

«Kui asjalood on sellised, nagu nad paistavad nägijatele,» ütles vanake, «siis mina igal juhul eksin. Kunagi öeldi, et see, mida võib puudutada ja kätte võtta, on tõepoolest olemas, nüüd enam nii ei öelda. Sind jookseb pikali

nägija, kes ei näe, et sa pime oled, sest see ei sobi kokku tema maailmapildiga; et inimest pikali joosta sellega samuti kokku ei sobi, seda ta ei märka. Sina kukud maha, veristad maas lebavate klaasikildude otsas käe ja ütled nägijale: Oi, ehk koristaksite need klaasikillud ära? — Milleks seda, ütleb nägija, klaasikillud ju hiilgavad, nad sobivad punase värviga imeilusasti. — Nojaa, aga nad teevad haiget, ütlen mina, sest ma ei kuulu nende kilda, kes kannatusi ülistavad, ja nad kuulevad väga hästi, mida ma räägin, sest nad ütlevad: Haiget? Teie järgi pole küll näha, et nad teile haiget teevad. Te tunnete end suurepäraselt. Pealegi pole olemas teisi hädasid peale silmahaiguste. — Aga kuulge, võib-olla kannatate südamehaiguse all?»

«See oli ammu,» sosistas Gert, võtnud pimedal käe alt kinni, «kui keegi viimati midagi niisugust rääkis, mis mu südame kloppima pani.»

«See on sellest, et ma nii meeltülendavat jutlust pean. Aga millest see johtub, et te mind kuulate? Teid tuleks vist silmakliinikusse pista?»

«Te ei tohi mind silmaarstidele üles anda!»

«Valgustkartev isik, nii ma arvasingi! Ma tunnen nad häälest ära. Meil on selliseid Pimedate Instituudis.»

«Nojah, pimedad,» ütles Gert mõistvalt.

«Jah, ja nägijad ka. Nägijad, kes tahavad oma nägemisvõimet säilitada. Meie juures arstid kontaktläätsi ei kanna, muidu nad pimedaid ei näeks. Kui oled klaasitu — ma kuulen seda su sosina järgi —, tule kaasa! Meie arstid annavad sulle varjupaiga, nad näevad kohe, et sind ähvardab pimedaks jäämise oht.»

«Mind?»

«Teid kõiki ähvardab pimedaks jäämise oht. Pimedate Instituute laiendatakse pidevalt: juba paljud on üha kangemate klaaside kandmisest pimedaks jäänud.»

«Seega on progress olemas,» ütles Gert.

Pime muigas:

«Ära unusta, et pime olla pole kunagi olnud eelis.»

«Kas ülekohtuselt kannatanutel polegi siis õigus?» küsis Gert.

«Sa oled üsna enesekindel, mis? Aga kui olukord juhtumisi sinu kasuks pöörab?»

«Lootust siiski on!» pahvatas Gert, jättes küsimusele vastamata.

«Sul on kõrvad, et kuulda,» püüdis vanake teda õigele teele juhatada. «Kuula siis: meie, kelle jaoks kõik ümbritsev on igavesti nähtamatu, ei saa usaldada neid, kes teavad vaid seda, mis on nähtav — teatud aja jooksul. Neil pole õigus, ja see saab selgeks isegi nägijatele, kui mitte varem, siis pärast pimedaks jäämist. Aga ega ainuüksi see, et asju pea peale pööratuna ei nähta, veel õigesti nägema pane.»

«Tõsi küll,» vastas Gert umbropsu.

«Mis sa sellega mõtled?» küsis pime. «Inimesed tahavad ju head ja selles ongi kogu kurja juur. Mul oli kord kaksikvend, me olime lahutamatud ja meist mõlemast said optikud. Tugevate läätsede sagedasest kasutamisest kaotasin mina nägemise ja tema — meelerahu. Et me taas ühte ja sedasama näha saaksime, tahtis ta mulle nägemise tagasi anda. Ta oli ju optik ja uskus, et piisab sellest, kui valmistada küllalt kanged prillid. Nüüd siis seisab tema hiiglasuur monument selle linna keskväljakul. Pimedad tema klaasist nägijaks ei saanud, aga need nägijad, kes midagi ei näe, nägid seda, mida nad varem polnud näinud. Võib-olla hakkasid nad asjadest õigemini aru saama, kust mina seda tean? Aga kui klaas nende eest nägema hakkas, andsid nad alla. Kui klaasi ajalugu algas, oli nende ajalugu lõppenud.»

«Nüüd oleme Pimedate Instituudi juures,» ütles Gert.

«Juba? Ükskõik kui kaugele ka lähed, tagasitee on alati lühem. Tule kaasa, kui su nägemine on sulle kallis.»

«Kas siis oma nägemise eest ei peagi võitlema?»

«Ja millega sina võidelnud oled, silmade kinnipigistamisega? Meie juures pole sul vaja seda teha. Muuseas, rindejoon kulgeb siit, ja see nihkub kogu aeg üha edasi. Niikaua kui inimesed pole ajaloo üle peremehed, nihkub see paratamatult edasi, ainult vabad lähevad vabatahtlikult ajaga kaasa.»

Pime sisenes oma instituuti ja Gert järgnes talle.

VIII

Ja nii läheb lugu aastate paratamatul möödumisel edasi, Pimedate Instituut laieneb ja on lõhki minemas, üha kangemad kontaktläätsed vahetavad vanad üha kiiremini välja, ning kasvab rahulolematus selle üle, et miski pole igavene. Keegi ei näe enam asju möödunud aegade hiilguses, kange klaas äratab vaid valusaid mälestusi. Vabad inimesed seisavad valiku ees: kas ilma klaasita pimeduses ekselda või lasta silmadele klaasid panna, mis neilt kohe nägemise röövivad. Kes suudaks veel uskuda, et need on samad inimesed, kes nooruses üksteisele kõik ühevõrra meeldisid? Nüüd ei jätku kellelgi silmi teiste jaoks, joostakse üksteisele otsa ja heidetakse üksteisele ette hoolimatust, tõugeldakse, nii et veri väljas, ega märgatagi teisi tõuklejaid ja verd, mida voolab ojadena. Võimud on pimedad ega näe mingit väljapääsu, kõik ekslevad pimeduses, Pimedate Instituut hõlmab juba kogu ühiskonna, ja vähesed järelejäänud nägijad, instituudi vanad silmaarstid ja need, kes omal ajal prille ei kandnud ega teinud seda nüüdki, ehkki nende elupäevad hakkasid otsa saama — nemad on ainsad pimedate talutajad. Instituudi seinte vahelt lahkudes ei suuda nad vastu panna pimestavale klaasile, mis põletab taas pimedaks jäänute silmi, ja nähes, kuidas nood tuigerdavad ja nähtamatu taeva poole õhkavad, on neil seda peaaegu võimatu välja kannatada: nüüd täitub nende noorusunistus, nüüd seatakse õiglus jalule! Ainult ammu pimedaks jäänud suudavad veel näha tõeliselt tarvilikku, ainult nemad tulevad toime helkiva klaasiga, millest kogu hukatus algas, nende kohuseks jääb hukata hukutav.

Et pole kangemaid klaase ekspordiks, nagu pole kedagi, kes nende ekspordiga tegeleks, levib katastroof samavõrra arenenud välisriikidesse. Aga vähem arenenud, optika mõttes mahajäänud riigid, kus klaas on veel luksusese, mille pärast kakeldakse, saadavad suured armeed märkamatult klaasiriikidesse. Võõrad sõdurid ei näe neid ümbritsevat viletsust, sest nad on harjunud viletsust nägema ja tahavad seda unustada. Nad areteerivad nii uued kui ka endised võimuesindajad ja süüdistavad neid klaasi lõhkumises, mille järele kogu maailm puudust tunneb. Kõik nägijad puuakse üles ja esimeste hulgas vana klaassepp, kes enne surma jõudis siiski klaasiministriks saada.

Ja kui ainult pimedad on ellu jäänud, ei takista keegi võõrastel armeedel hõivata kõiki klaasivabrikuid ja -ladusid. Ja niipea kui nende algelised silmad on luksusklaasiga kokku puutunud, ei näe nad enam midagi muud — nad kaotavad nägemise ja hakkavad pimesi klaaside otsas tantsu vehkima, trambivad üksteise otsas, tallates teisi ja iseend veriseks, nende võõras juubelduskisa summutab aga kõik kohalike elanike kaebed.

SISUKORD

«LOOMINGU» RAAMATUKOGUS» 1976. AASTAL ILMUNUD:

Nr. 1. Riho Lahi. VANAISA JUTUD.

Nr. 2. Jack London. LÕKE.
Inglise keelest E. Heinaste.

Nr. 3/4. Rabindranath Tagore. GITANDŽALI.
Inglise keelest U. Masing.

Nr. 5. B. Traven. BANDIITIDE TOHTER.
Saksa keelest V. Tomberg.

Nr. 6. Arvo Valton. MUINASJUTT GRANDI LEIDMISEST.

Nr. 7—9. Daniil Hrabrovitski. TULE TALTSUTAMINE.
Vene keelest J. Ojamaa.

Nr. 10/11. Olev Remsujev. HOMNE KARIKAKAR.

Nr. 12/13. Nikolai Baturin. OAAS.

Nr. 14. Hando Runnel. MÕRU NING MÖÖDUJA.

Nr. 15/16. Ulrich Plenzdorf. NOORE W. UUED KANNATUSED.
Saksa keelest R. Tasa.

Nr. 17—20. Andres Saal. VAMBOLA.

Nr. 21. Aleksandrs Čaks. MINU ARMASTUS.
Läti keelest I. Saks.

Nr. 22. Pierre Gascar. NAISED.
Prantsuse keelest I. Pullman.

Nr. 23—25. Otia Iosseliani. TÄHESADU.
Gruusia keelest M. Pau.

Nr. 26. Romualdas Granauskas. LOOJANGUVANA.
Leedu keelest M. Loodus.

Nr. 27. Paavo Haavikko. NELITEIST VALITSEJAT. RÄÄKIDA, VASTATA, ÕPETADA.
Soome keelest E. Lättemäe, M. Nurme ja P.-E. Rummo.

Nr. 28/29. Evelyn Waugh. KALLIS KADUNUKE.
Inglise keelest H. Tillemann.

Nr. 30/31. Villy Sørensen. KUMMALISED LOOD.
Taani keelest Ü. Aaloe.

ILMUMAS:

Nr. 32. Enn Vetemaa. ROOSIAED.

Nr. 33. Karl Ernst von Baer. EESTLASTE ENDEEMILISTEST HAIGUSTEST.
Ladina keelest Ü. Torpats.

Nr. 34—37. Boriss Balter. NÄGEMISENI, POISID!
Vene keelest L. Hiedel.

Toimetaja J. Ojamaa
Toimetuse aadress: 200 001 Tallinn, Harju tn. 1, tel. 492-54, 407-82.
Trükkida antud 7. VII 1976. Trükiarv 24 000. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2, 84×108, 1/32. Trükipoognaid 2,5. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 4,20. Arvestuspoognaid 4,36. Tellimuse nr. 2086. EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Hind 20 kop.
На эстонском языке
Библиотека «Лооминг» № 30/31 (974/975) 1976
Издательство «Периодика»
Вилли Сёренсен
СТРАННЫЕ ИСТОРИИ
Перевод с датского